

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

**Preventivní program pro nízkoprahové zařízení
pro děti a mládež Díra Svitavy**

Bakalářská práce

Studijní program

Sociální práce

Autor: Martina Skalníková

Vedoucí práce: Mgr. Helena Pospíšilová, Ph. D.

Olomouc 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně na základě použitých pramenů a literatury uvedených v bibliografickém seznamu.

V Olomouci 26. 4. 2023

Martina Skalníková

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala Mgr. Heleně Pospíšilové, Ph.D. za odborné vedení projektu, cenné rady a čas, který práci věnovala. Dále bych ráda poděkovala pracovnícím nízkoprahového zařízení pro děti a mládež Díra, které mi věnovali čas, důvěru a poskytli důležité informace. V neposlední řadě děkuji své rodině a blízkým za trpělivost a podporu.

Obsah

Úvod.....	9
1 Rešerše výzkumů a zdrojů	11
2 Propojení tématu se sociální politikou	15
2.1 Principy sociální politiky	15
2.2 Funkce sociální politiky	16
2.3 Vzdělávací politika	17
2.4 Rodinná politika.....	19
3 Propojení tématu s teoriemi sociální práce a etické hledisko	21
4 Propojení tématu s metodami a technikami sociální práce	25
4.1 Kognitivně-behaviorální terapie	25
4.2 Úkolově orientovaný přístup.....	27
4.3 Přístup zaměřený na člověka.....	28
5 Obecné informace a charakteristika nízkoprahového zařízení pro děti a mládež.....	31
5.1 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.....	31
5.2 Historie.....	31
5.3 Cílová skupina.....	33
5.4 Poslání	34
5.5 Cíle	34
5.6 Činnosti	35
5.7 Principy služby.....	35
5.8 Zákonné ukotvení.....	36
6 Preventivní programy v nízkoprahových zařízeních.....	37
6.1 Prevence	37
6.2 Program.....	37
6.2.1 Cíle a požadavky programů	38
6.2.2 Cílové skupiny preventivních programů.....	39
7 Analýza potřebnosti projektu	41
7.1 Příčiny problému a jeho důsledky na cílovou skupinu a společnost.....	41
7.2 Řešení problematiky v ČR	41
7.3 Základní informace o velikosti cílové skupiny	43
7.4 Popis metod získání předložených dat a vyhodnocení výchozího stavu	43
7.5 Specifikace stakeholderů.....	43
8 Bonanza Vendolí z. ú.	45
8.1 Organizace a její vznik.....	45
8.2 Cíle.....	46
8.3 Činnosti	46
8.4 Zásady nízkoprahového zařízení Díra.....	47

8.5 Práva a podmínky užívání služby.....	48
8.6 Financování služby.....	48
9 Preventivní program pro nízkoprahové zařízení pro děti mládež Díra	49
9.1 Cíl projektu.....	49
9.2 Cílová skupina projektu.....	49
9.3 Klíčové aktivity a indikátory splnění	50
9.4 Management rizik.....	62
9.5 Výstupy a výsledky projektu.....	63
9.6 Popis přidané hodnoty projektu.....	63
9.7 Harmonogram.....	64
9.8 Rozpočet projektu.....	65
9.9 Logframe projektu	67
Závěr.....	71
Seznam použitých zdrojů	73
Seznam použitých zkratk.....	79
Seznam obrázků a tabulek.....	81
Seznam příloh.....	83
Anotace.....	95

Úvod

Bakalářský projekt na téma vytvoření preventivního programu pro nízkoprahové zařízení pro děti a mládež je určen pro nízkoprahový klub Díra Svitavy. Služba je vedena pod organizací Bonanza z. ú., která sídlí ve Svitavách, v Pardubickém kraji. Pro vytvoření projektu pro konkrétní organizaci mě vedla absolvovaná praxe a prostředí služby, ve kterém jsem byla spokojená a strávený čas na pracovišti byl pro mě velkým přínosem. Díky praxi jsem si uvědomila, čemu se chci dále v budoucí profesní cestě věnovat. Proto bych ráda do organizace přispěla svým projektem, který otevře a prohloubí téma drogové problematiky a zároveň bude mít na klienty pozitivní vliv. Cílem projektu je vytvořit preventivní program pro nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, který pomůže danému zařízení s problémem, který je nejvíce aktuální. Nyní se jedná o problematiku experimentování a užívání drog, především těch lehkých. Cílem je snížit toto rizikové chování u dětí a mládeže ve Svitavách a okolí.

V první části práce nalezneme především teoretické ukotvení problematiky. První kapitola uvádí do tématu zpracovanou rešerši provedených výzkumů a zdrojů, která ukazuje na stav problematiky v průběhu let, a také studie, kvalifikační práce, výzkumné zprávy a články v odborném periodiku zabývají se taktéž danou tematikou. V následujících kapitolách propojují téma preventivních programů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež s teoriemi, metodami a technikami sociální práce, se sociální politikou a v neposlední řadě zmiňují etické hledisko práce. Pátá kapitola představuje obecné informace a charakteristiku nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Věnují se zde historii a vzniku služby, cílové skupině, poslání a cílům, činnostem a principům. V závěru kapitoly je legislativní ukotvení tématu. Podobně je napsaná také kapitola šestá, která se zabývá charakteristikou preventivních programů. Definuji zde prevenci, program a také jeho cíle, požadavky a cílové skupiny programů. Poslední kapitolu první části práce tvoří analýza potřebnosti projektu, která nám prozrazuje, zda má projekt smysl.

Druhá část práce je věnována praktickému vytvoření projektu. Tuto část uvádí kapitola osmá, která je podobná kapitole páté, ovšem popisované informace jsou konkretizované na organizaci Bonanza. V deváté kapitole jsou všechny náležitosti projektu. Nachází se zde cíl, cílová skupina, klíčové aktivity a indikátory splnění projektu, management rizik s tím spojených, výstupy a výsledky, popis přidané hodnoty, rozpočet, harmonogram a logický rámec projektu.

1 Rešerše výzkumů a zdrojů

Pod pojmem rizikové chování rozumíme takové chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost, a tímto pojmem nahrazujeme doposud používaný termín sociálně-patologické jevy (Miovský, 2015). Problémovým chování se zabývají také američtí manželé Richard a Shirley Jessor. Označují problémové chování jako zdroj obav, chování je nepřijatelné vzhledem ke společenským normám. (Jessor, Jessor, 1977) Nejčastěji do konceptu rizikového chování řadíme šikanu a násilí ve školách včetně dalších forem agresivního jednání, dále záškoláctví, užívání návykových látek, nelátkové závislosti, do kterých řadíme gambling, problémy spojené s nezvládnutým využíváním počítače, užívání anabolik a steroidů, kriminální jednání, sexuální rizikové chování, vandalismus, xenofobii, rasismus, intoleranci a antisemitismus, komerční zneužívání dětí, týraní a zneužívání dětí a jiné. Za prevenci rizikového chování považujeme jakékoli typy výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí, které předcházejí výskytu rizikového chování, zamezujících jeho další progresi, zmírňujících již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky. (Miovský, 2015)

Národní registr výzkumů o dětech a mládeži uvádí data z roku 2010 o kouření, užívání alkoholu a konzumaci marihuany u 15 – ti letých dětí. Ze získaných dat vyplývá, že od roku 2002 do roku 2010 se snížil u dětí výskyt kouření cigaret každý den nebo jednou týdně a větší hodnotu získali děti, kteří nekouří. Výzkum také prozradil, že mezi lety 2002 a 2006 klesla konzumace marihuany, mezi lety 2006 a 2010 naopak stoupla a od roku 2010 až 2014 znovu konzumace marihuany klesla. Údaje o užívání alkoholu nebyli ve výzkumu doplněny. (Národní registr výzkumů o dětech a mládeži [online]) Česká republika patřila ještě v roce 2010 mezi pět zemí s největší konzumací tabáku a marihuany v Evropě. To vyplývá z nejnovějších dat studie HBSC. V roce 2018 se ČR u všech sledovaných věkových kategorií zařadila do evropského průměru. Průzkum o kouření odhalil, že alespoň jednou v životě si zapálilo 40 % patnáctiletých českých školáků, to vyplývá ze studie za rok 2018. Data z roku 2018 také říkají, že alespoň jednou vyzkoušelo účinky marihuany 37 % dětí ve věku 15 let. Když se výzkum zaměřil na pití alkoholu dětmi zjistil, že alespoň jedenkrát týdně se alkoholu napije 17 % mladých Čechů, což je výrazně méně často než v letech minulých. (Zdravá generace, 2023 [online]) Podle statistiky Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (dále také ESPAD) z roku 2019 užilo 54 % studentů v Česku během svého života cigaretu, 95 % studentů v Česku užilo alkohol a 28,4 % studentů v Česku užilo konopí. Mezi lety 1995 a 2019 se průměrné hodnoty ESPAD pro užívání cigaret snížily v případě celoživotního užívání (z 68 % na 42 %), současného užívání (z 33 % na 20 %) i každodenního užívání (z 20 % na 10 %). Z údajů ESPAD 2019 také vyplývá, že alkohol je mezi evropskými dospívajícími velmi

rozšířený, v průměru více než tři čtvrtiny (79 %) žáků někdy v životě alkohol užily a téměř polovina (47 %) jej užila v posledním měsíci (tudíž současně užívá). V roce 2019 v průměru každý šestý žák (17 %) uvedl, že alespoň jednou v životě užil nelegální drogu. Nově zveřejněná část Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách ESPAD 2019 v ČR potvrzuje pokračující pokles výskytu užívání návykových látek u české mládeže, i s jeho rizikovými formami. (Data visualisation tool–ESPAD Data portal, 2021 [online]) Všechny 3 zmíněné výzkumy potvrdili, že se užívání alkoholu, marihuany a pití alkoholu ve všech případech snižuje. To bohužel neznamená, že problematika zcela vymizela, naopak dle informací od pracovnic Maloňové a Zejdové z NZDM Díra je experimentování s drogami stále jedním z nejčastějších oblastí rizikového chování dětí (Maloňová, Zejdová, 2023).

V databázi Národní knihovny České republiky bylo po zadání klíčových slov „preventivní program“ nalezeno 2 432 odkazů. Po rozšířeném vyhledávání a přidání dalšího klíčového slova „drogy“ vyhledala databáze celkem 644 zdrojů, kde nejpočetnější skupinu tvořili eKnihy, dále pak akademická periodika, novinky, disertační a závěrečné práce, elektronické zdroje a knihy. Další klíčové slovo „děti a mládež“ vykryštovalo celkem 108 zdrojů. (Katalogy a databáze NK ČR, 2014 [online]) Databáze E-zdroje knihovny Univerzity Palackého v Olomouci po zadání klíčových slov „preventivní program“ našla 2527 odkazů. Po přidání slova „drogy“ zůstalo celkem 130 výsledků a po rozšíření o „děti a mládež“ celkem 8 zdrojů. Postup vyhledávání vhodných zdrojů znázorňuje graficky zpracovaná rešerše pomocí prisma flow diagramu (viz. příloha č. 1).

V národním registru výzkumů o dětech a mládeži bylo pomocí klíčových slov „preventivní program, děti a drogy“ vyhledáno několik studií, kvalifikačních prací, výzkumných zpráv a článků v odborném periodiku. Petr Kachlík vytvořil v roce 2013 studii „Alkohol jako vážný problém u žáků druhého stupně základní školy“, kde bylo z výsledků patrné, že konzumace alkoholu tolerována v České republice a alkohol je snadno dostupný pro děti a mladistvé. Zdeněk Velikovský v roce 2013 vytvořil disertační práci na téma „Monitoring užívání návykových látek žáků základních škol Jihočeského kraje“. Cílem práce bylo zmapovat informovanost o nelegálních látkách a jejich užívání u žáků 6. – 8. tříd základních škol Českobudějovicka a jejich názory a postoje k této problematice. V tomtéž roce vytvořila Markéta Blumová bakalářskou práci „Problematika drogových závislostí dětí a mládeže“. Ve výzkumné části se věnovala zpracování výsledků anonymního dotazníku, kterými zjišťovala u respondentů vztah a zkušenosti s drogami. Potvrdilo se tak její přesvědčení o jednoduché dostupnosti drog a tolerantnímu přístupu k jejich užívání. Iva Žaloudíková a Drahoslava Hrubá v roce 2011 zveřejnili studii o „Diseminace vzdělávacího programu "Normální je nekouřit" do školní praxe“, kde se zabývali rozšíření programu do praxe zařazením do kurikula školy. Další bakalářskou prací je z roku 2011 od Aleše Papáčka „Nebezpečí drogové závislosti na středních školách“. V práci autor analyzuje užívání drog u žáků prvních ročníků na

čtyřech vybraných středních školách. Dotazníkovým šetřením bylo zjištěno, že nejčastěji zneužívanou drogou na těchto školách je marihuana. V roce 2010 přispěla bakalářskou prací také Markéta Grundmannová, která řešila téma „Proč děti základních škol začínají kouřit?“. Předmětem výzkumu bylo zejména zjistit, proč děti základních škol začínají kouřit, zda hraje roli, jestli mají bydliště ve městě nebo na vesnici, zda kouří více chlapci nebo dívky, jaký vliv má na kouření u dětí rodina a kamarádi a jaká je informovanost dětí o dané problematice. Z výzkumu zjistila, že respondenti bydlící na vesnicích nebo v malých městech zkusili kouřit nebo kouří téměř stejně jako ve velkých městech. Průzkum také prokázal, že většina z dotazovaných děvčat kouřit nezkusila, což je o 10 % více než u chlapců. Ke kouření se přiznalo o 5 % méně dívek než chlapců. Na základě výsledků práce autorka přisuzuje větší vliv kamarádů na kouření dotazovaných. U nekuřáků uvedla rozdíl mezi vlivem rodiny a vlivem kamarádů 9 % a u kuřáků 4 %. Podle průzkumu si rodiče s respondenty povídali o problematice kouření pouze u jedné pětiny dotazovaných, kdežto ve škole ve více než třetině. Třetina dotázaných uvedla, že rodiče s nimi o této problematice nemluvili nikdy, a 15 % dětí uvedlo, že se ve škole této problematice vůbec nevěnovali. To proč děti základních škol začínají kouřit z odpovědi tohoto průzkumu vyplynulo, že nejvíce dětí začíná nebo zkouší kouřit ze zvědavosti.

„Zkušenost českých dětí s alkoholem ve vztahu k vybraným rodinným indikátorům“ je článkem v odborném periodiku z roku 2017 jehož autoři jsou Lenka Hodačová, Jindra Šmejkalová, Eva Čermáková a Michal Kalman. Účelem článku bylo monitorovat a analyzovat vlivy vybraných rodinných indikátorů vztahujících se ke spotřebě alkoholu a zkušeností s opilstvím v reprezentativním vzorku českých dětí. Výsledkem bylo, že pravidelnou konzumaci alkoholu (alespoň jednou týdně) uvedlo 7,4 % dětí ve věku jedenácti let, 19,3 % dětí ve věku třinácti let a 38,4 % dětí ve věku patnácti let. Opilost alespoň dvakrát v životě přiznala 3 % dětí ve věku jedenácti let, 15 % dětí ve věku třinácti let a 43 % dětí ve věku patnácti let. Další článek v odborném periodiku se zabývá tématem „Povědomí o značkách cigaret mezi dětmi ve věku 8–12 let v České republice“. 59 % všech dětí dokázalo vyjmenovat jednu nebo více značek cigaret, z toho 62,8 % chlapců a 55,3 % dívek. Nejznámějšími značkami byly Marlboro a místní značka Petra. Mezi starší výzkumy patří například „Mládež a drogy 2009“ od organizace A Kluby ČR, o.p.s. Celkový počet respondentů ve věku 11–20 let byl 1836 osob. V porovnání s výzkumy z minulých let, se procento žáků, kteří uvádí, že pravidelně užívají nějakou návykovou látku, oproti uplynulým rokům snížilo. Výsledky průzkumu z roku 2009 potvrzují klesající či ustálené konzumace návykových látek u mládeže a potvrzují i mezinárodní evropský výzkum studentů ESPAD. Výzkum prokázal, že zkušenosti s návykovou látkou má téměř 79 % respondentů. První osobní zkušenost s cigaretami objevuje ve věku 13 let. První kontakt s alkoholem má nejvíce respondentů ve věku 14 let. Doc. MUDr. Michal Hladík, Ph.D. přináší ve stejném roce studii „Alkohol – problém u dětí a mladistvých“, ve které se věnuje problematice pití alkoholu u českých dětí a mladistvých, opírá se o

celou řadu odborných prací na toto téma. Uvádí, že české děti a mladiství jsou v pití alkoholu na 4. místě v Evropě. PaedDr. Tomáš Houška provedl v roce 2003 „Studii efektivity preventivních programů“. Zabývá se otázkou efektivity a smysluplnosti preventivních programů drogové závislosti na českých školách. Sběr dat začal v roce 2003, celkem bylo osloveno přes 2 500 základních škol, přidala se také řada středoškoláků. Jedná se o jednu z nejrozsáhlejších studií tohoto druhu v ČR (celkem 41 345 respondentů). Vzhledem k velkému rozsahu souborů bylo možné vyslovit závěr, že preventivní aktivity realizované školou se častěji pojí s nízkou incidencí a vyspělejšími postoji žáků. (Národní registr výzkumů o dětech a mládeži [online])

2 Propojení tématu se sociální politikou

Matoušek (2012) definuje sociální politiku jako soustavné a cílevědomé úsilí jednotlivých sociálních subjektů o změnu nebo o udržení a fungování svého či jiného státního, samosprávného nebo nestátního sociálního systému. Sociální systémy popisuje jako uspořádané soustavy lidí a vztahy mezi nimi. Tyto systémy pak směřují ke změně či zabezpečení chodu svého nebo jiných sociálních systémů, tedy k zachování, rozvíjení nebo změně věcně a časově vymezené struktury lidí, kteří jsou prvky těchto systémů, a soustavy vztahů mezi lidmi. (Matoušek, 2012)

2.1 Principy sociální politiky

Sociální politika se snaží ovlivnit sociální realitu, přičemž musí respektovat základní principy, které se v ní promítají. Mezi nejvýznamnější principy sociální politiky patří princip sociální spravedlnosti, solidarity, ekvivalence, subsidiarity a participace. (Krebs, 2015) Princip sociální spravedlnosti staví Krebs proti křivdě a bezpráví. Sociální spravedlnost můžeme ohraničit pravidly, podle kterých jsou ve společnosti přerozdělovány příjmy, bohatství, příležitosti a předpoklady mezi občany, případně sociální skupiny. V nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež vnímám tento princip například v tom, že každý, kdo splňuje podmínky, které jsou určeny službou, by měl být do služby přijat nebo že každý klient by měl být vnímán stejně bez předsudků. Dalším příkladem je možnost účastnit se akcí na které by klienti jinak neměli finance. Principem sociální solidarity rozumíme vzájemnou podporu a sounáležitost. Princip souvisí především s utvářením a přerozdělováním podmínek životních podmínek a prostředků jedinců a skupin proto, aby byla naplňována myšlenka sociální spravedlnosti. Ve službě jako je NZDM si princip můžeme představit například jako podporu od starších klientů, kteří službu navštěvují déle, těch mladších, kteří ještě službu neznají. Princip ekvivalence se výrazně liší od principu solidarity, jelikož znamená rovnocenné rozdělování statků, služeb, důchodů nebo podmínek odpovídající pracovnímu výkonu a zásluh daného jedince. V nízkoprahovém zařízení je principem ekvivalence například bezplatnost služby, její dostupnost či bezpečný prostor, který nabízí. Subsidiarita bazíruje z přístupu k člověku jako individu s jedinečnými schopnostmi a vlastnostmi, které by měl jedinec využívat ku prospěchu a sociálnímu bezpečí svému a svých bližních. Společnost tyto schopnosti ochraňuje a rozvíjí proto, aby si jedinec sám zajistil sociální bezpečí. Společnost tuto odpovědnost nepřebírá, naopak každý má nejprve pomoci sám sobě. Příkladem spojeným s NZDM může být spoluúčast klientů na plánování akcí a projektů služby, třeba i zlepšování projektů průběžnou evaluací, jak je navrženo níže v klíčových aktivitách. Posledním principem participace je myšlen postupný dlouhodobý proces,

kteřý lze chápat jako přechod člověka od objektu sociální politiky k subjektu sociální politiky. Ve zkratce člověk není pasivním příjemcem sociálněpolitických opatření, ale sám se podílí na jejich tvorbě. (Krebs, 2015) Příkladem může být vedení klientů k vyjádření vlastních názorů, postojů nebo emocí během rozhodování a vedení diskuzí s klienty. Ve spojení s prací v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež se nejvíce ztotožňují s principem subsidiarity, a to z důvodu, že cílem služby je dětem a mládeži mimo jiné zabezpečit podporu pro zvládnutí obtížných životních událostí, snížení sociálních rizik, životního způsobu a rizikového chování, zvýšení sociálních schopností a dovedností atd. (Česká asociace streetwork, 2008) To je dle mého názoru v souladu s principem subsidiarity a spěje k naplnění podstaty této funkce.

2.2 Funkce sociální politiky

Sociální politika plní vícero funkcí, které by měli především vést k respektování a naplnění cílové funkce sociální politiky. Všechny tyto funkce spolu vzájemně souvisí a zároveň se vztahují k velmi rozmanitým objektům. Často mají globální vliv, tzn. ovlivňují celou společnost. Odborná literatura nejčastěji uvádí tyto funkce:

- ochranná

Řeší již vzniklé sociální události, kdy jsou jedinci či skupiny znevýhodněni vůči ostatním. Snaží se tedy zmírnit či odstranit důsledky sociálních událostí. (Krebs, 2015) V souvislosti s NZDM se může jednat o rodinné či finanční problémy, šikanu, delikventní chování, závislosti atd. (Bonanza z. ú., 2020 [online])

- rozdělovací a přerozdělovací

Funkce určuje podíl jednotlivců na výsledku ekonomické činnosti a na společenském bohatství. Jednoduše řeší, co, kdy, jak, komu, za co a podle čeho rozdělovat. V rámci NZDM se nejedná o rozdělování důchodů, ale například o účelné začleňování lidí do společnosti nebo také rozdělování prostředků, podmínek a předpokladů ke zdokonalování života a jejich rozvoje. (Krebs, 2015)

- homogenizační

Funkce homogenizační se snaží zmírňovat sociální rozdíly v životních podmínkách. Jedná se o dosahování stejnorodosti v uspokojování základních životních podmínek. (Krebs, 2015) Při práci v NZDM se tato funkce může projevit například u činnosti jako je zajištění podmínek pro společensky přijatelné volnočasové aktivity pro děti a mládež nebo nácvikem sociálních schopností a dovedností. (Vyhláška 505/2006 Sb.)

- stimulační

Podporovat, podněcovat a vyvolávat žádoucí sociální jednání je základem stimulační funkce. (Krebs, 2015) Pracovníci v NZDM například vchází do interakcí mezi klienty, reflektuje vzniklou situaci, podává pozitivní nebo negativní zpětnou vazbu (Stehlíková, 2012).

- preventivní

Funkce preventivní se snaží zcela zabránit nebo alespoň omezit, aby k nežádoucím situacím docházelo. Pod tím si můžeme představit například poškození zdraví, nezaměstnanost, alkoholismus nebo kriminalitu. (Krebs, 2015) Tato funkce je stěžejní u projektu na vytvoření preventivního programu pro nízkoprahové zařízení pro děti a mládež.

2.3 Vzdělávací politika

Propojení tématu preventivních programů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež je spjata zejména s politikou vzdělávací a rodinnou. Vzdělávací politikou rozumíme souhrn konkrétních činností a opatření, kterými zejména stát, ale i další subjekty usilují o optimální naplnění rolí, které vyplývají z postavení vzdělání ve společnosti. Cílem vzdělávací politiky je zabezpečit rozvoj poznávací a duchovní kapacity populace, jejího poznatkového a dovednostního fondu a zabezpečit i rozvíjet morálně hodnotové orientace lidí. V současné době mají před sebou náročný cíl vzdělávací politiky všech vyspělých zemí, a to zabezpečit, aby vzdělávací systémy vyhovovaly požadavkům společnosti založené na znalostech. (Krebs, 2015) Vzdělávací politika se zaměřuje na rozvoj jedince a její zařazení do sociální politiky je mimo jakoukoliv pochybnost. Zároveň se očekává, že vzdělávací politika vyřeší řadu často dosti protichůdných problémů, jako je například gramotnost, ekonomická prosperita a efektivnost, ale i krize rodiny, zmírnění chudoby a nezaměstnanosti, etnických sporů a konfliktů, narkomanie apod. Zjednodušeně můžeme říct, že vzdělávací politika připravuje jedince i společnost k řešení ekonomických, sociálních, politických, etnických a jiných problémů. (Krebs, 2015) To je důvod, proč je vzdělávací politika propojena s tématem preventivních programů v nízkoprahových zařízeních. Samotné zaměření programu je závislé na aktuálně řešeném problému, je tedy na každé službě, na co se zaměří. Vzdělání je výsledkem dvou vzájemně souvisejících procesů, jimiž jsou výchova a vzdělávání. Výchovou rozumíme formativní proces, v němž jsou utvářeny osobnostní vlastnosti jedince, morální a charakterové vlastnosti jedince a v němž si sám jedinec osvojuje určité způsoby a normy chování ve společnosti. Vzdělávání je proces, kde převažuje informativní aspekt a v němž jedinec získává a

osvojuje si soustavu poznatků a dovedností i metodu jejich nabývání. Výsledkem obou procesů je získané vzdělání. (Krebs, 2015) Vzdělávání se vymezuje na 3 základní formy učení, a to:

1. Formální učení – probíhá ve školách a vede k získání osvědčení o dosažené kvalifikaci
2. Neformální učení – je vzdělávání mimo formální vzdělávací systém (zde bychom zařadili preventivní program v NZDM)
3. Informální učení – výsledek každodenní aktivity jedince související s jeho prací, rodinou či trávením volného času. (Krebs, 2015)

V roce 2020 vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy strategický dokument Strategie 2030+, který je klíčový pro rozvoj vzdělávací soustavy České republiky. Hlavním cílem je modernizovat vzdělávání tak, aby děti i dospělí obstáli v dynamickém a neustále se měnícím světě 21. století. Důležitým cílem Strategie 2030+ je přispět ke zvyšování kvality života mladých lidí, a to prostřednictvím rozvoje jejich osobnosti, aby dokázali adekvátně reagovat na neustále se měnící prostředí a využívat tak svůj tvůrčí a inovativní potenciál v praxi i v aktivní participaci ve společnosti. Sociologové pozorují brzké dospívání dnešních dětí než v letech předešlých a s tím spojené oslabování dětství, díky čemuž se rychle seznamují se světem, který by jim měl být zatím uzavřen. (Corsaro, 2005) Doba jde dopředu a často se nedokážeme přizpůsobit novým „trendům“, příkladem může být například cílová skupina seniorů, která se v moderní době, kdy jde téměř všechno řešit online, nedokáže orientovat a těžko se jí přizpůsobuje. Preventivním program lze spoustu aspektů měnícího se prostředí a jeho nároků zachytit a připravit tak děti a mládež na přizpůsobení se, aniž by měli jakýkoliv problém s rizikovým chováním. Je důležité, aby v systému neformálního vzdělávání existovala nabídka kvalitních a dostupných aktivit organizací, které nabízejí neformální vzdělávání. Významným aktérem jsou neziskové organizace, které celoročně pracují s mladými lidmi. Význam organizací v neformálním vzdělávání je v tom, že pracují s dětmi a mládeží v jejich volném čase a prostřednictvím společných prožitků je vychovávají, a také v tom, že většinu těchto dětí ovlivní i pro období dospívání a v jejich celoživotním směřování, což je přesně příklad náplně práce sociálního pracovníka nízkoprahového zařízení. Klíčovou rolí pro rozvoj neformálního vzdělávání hraje dlouhodobá a stabilní podpora organizací pracujících s dětmi a mládeží ve volném čase. Jedná se o organizace, které svojí činností vytvářejí specifické vzdělávací a výchovné prostředí, které je odlišné od formálního vzdělávání a rozvíjí znalosti a dovednosti. Dále rozvíjí netradičními výchovnými formami také hodnoty a postoje, které jsou přínosné pro život jednotlivce i společnosti. Smysluplné trávení volného času je dlouhodobě osvědčenou a efektivní formou prevence vůči negativním vlivům. Proto je podle Strategie 2030+ v plánu vytvářet stabilní a předvídatelné prostředí pro činnost organizací pracujících s dětmi a mládeží a na podporu jejich činnosti a stability budou cílit dotační programy, případně výzvy z

operačních programů. Dotační programy budou zaměřeny na přímé aktivity s dětmi a mládeží, vzdělávání zaměstnanců a personální náklady i na materiálně-technické zázemí pro neformální vzdělávání. Ve formálním i v neformálním vzdělávání musí práce s dětmi a mládeží přispívat k tvoření vztahů s dospělými založených na vzájemné důvěře mezi všemi generacemi, k budování zdravých vztahů s vrstevníky, a také k vytváření bezpečného prostoru motivujícího mladé lidi k rozvoji jejich potenciálu. (Fryč, Matušková, Katzová, 2020) Druhým hlavním cílem Strategie 2030+ je snížit nerovnosti v přístupu ke kvalitnímu vzdělávání a umožnit maximální rozvoj potenciálu dětí, žáků a studentů. Důvodem jsou nerovnosti ve vzdělání, které jsou přetrvávajícím rysem vzdělávací soustavy a současně jedním z jejich dlouhodobých problémů. Strategie 2030+ sleduje 5 strategických linií, jsou jimi:

1. Proměna obsahu, způsobů a hodnocení vzdělávání
2. Rovný přístup ke kvalitnímu vzdělávání
3. Podpora pedagogických pracovníků
4. Zvýšení odborných kapacit, důvěry a vzájemné spolupráce
5. Zvýšení financování a zajištění jeho stability (Fryč, Matušková, Katzová, 2020)

2.4 Rodinná politika

Téma preventivních programů v NZDM je úzce spojeno také s rodinnou politikou. Tu definuje Kučera (2009) jako „úsilí vytvářet různými společenskými opatřeními příznivé podmínky pro vznik legitimních manželských svazků a jejich existenci jako prostor pro reprodukci v rodinách a současně tvorbu lidského kapitálu výchovou a vzděláním dětí v nich.“ (Kučera, 2009, s. 274) Krebs (2015) definuje rodinnou politiku jako „vědomé a cílené působení veřejných institucí na právní, ekonomický a sociální stav rodin, na její členy a na její prostředí, které staví rodinu pod zvláštní ochranu státu.“ (Krebs, 2015, s. 374)

Rodinná politika zasahuje do nejrůznějších veřejných oblastí života společnosti, jako je např. bydlení, školství, zdravotnictví, trh práce, infrastruktura. Zároveň se také týká oblasti vysoce soukromé, proto musí respektovat autonomii a schopnost rodin rozhodovat samostatně. Hlavními oblastmi podpory, na které se rodinná politika v současnosti zaměřuje, jsou:

1. Podpora vytváření vhodných socioekonomických podmínek pro fungování rodin
2. Podpora všestranně vyhovujících rodinných a rodičovských kompetencí
3. Podpora institutu manželství a jeho společenské prestiže
4. Podpora rodin se specifickými potřebami

5. Podpora všech subjektů podporujících rodinu, jmenovitě zapojení krajů a obcí do rodinné politiky (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2008)

Cílem rodinné politiky je vytvořit ve společnosti prostředí přátelské rodině. To si můžeme představit jak legislativní, tak i nelegislativní cestou. V praxi rodinná politika usiluje o odstranění překážek, kterým jsou rodiny vystaveny a které ohrožují jejich stabilitu, vytváří podmínky pro fungování rodin a všestranně je podporuje, posiluje vědomí rodinných hodnot v celé společnosti a také posiluje vlastní zodpovědnost rodičů a členů rodin navzájem. (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2008)

Mezi tzv. aktéry rodinné politiky, které ji tvoří a realizují jsou orgány státní správy, orgány samosprávy, občanský sektor (nestátní neziskové organizace, kam patří právě NZDM nebo odbory), komerční sektor (zaměstnavatelé a poskytovatelé komerčních služeb), odborníci (z vědecké, akademické a výzkumné sféry), vzdělávací instituce, média a široká občanská veřejnost (rodiny a její členové). (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2008)

Díky státní sociální podpoře je možné přímo podporovat rodiny při vytváření podmínek pro řešení sociálních situací rodin. Rozhodující iniciativa zde patří rodině, stát organizuje sociální solidaritu jako jeden z principů sociální politiky pro rodiny. Státní sociální podpora nabízí 8 základních dávek. Ty buď jsou závislé na výši příjmů rodiny či nikoliv. Nezávislé jsou dávky pěstounské péče, rodičovský příspěvek, pohřebné a příspěvek na školní pomůcky. Kdežto dávky závislé na výši příjmu jsou přídavek na dítě, porodné a příspěvek na bydlení. Nepřímou podporou rodin rozumíme systém odpočitatelných položek daně z příjmu fyzických osob, které ovšem mohou využívat pouze plátcí daně. (Krebs, 2015)

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež je nestátní organizace. Tento pojem označuje všechny organizace nacházející se mimo veřejný sektor. Dělíme je na ziskové (soukromé komerční organizace) a neziskové. Neziskové organizace (kam řadíme NZDM) vznikají na základě dohody či smlouvy občanů za účelem plnění určitého cíle. Cílem neziskové organizace není mít ze své činnosti zisk, není ovšem ani vyloučeno, že zisku dosáhnou. Pokud se tak stane, nesmí si zakladatelé ani zaměstnanci zisk mezi sebou rozdělit. (Tomeš, 2009) Demokratický stát omezuje své působení pouze na záležitosti týkající se všech občanů, tedy například otázky bezpečnosti, stability ekonomického prostředí, stability měny atd. Vláda každého demokratického státu musí realizovat požadavky skupin občanů, kteří tvoří většinu, která má vliv na moc státu. Naopak minoritní skupiny nemají šanci prosadit své požadavky, jelikož se staví proti zájmům právě vládnoucí politické strany nebo program vlády kritizují a nechtějí se podílet na politické moci. Přesto mají stále jako občané státu právo prosazovat své názory a cíle. Zde začíná úloha neziskového sektoru, který má tvořit přirozenou bariéru proti rozpínavosti státních organizací. Například v poskytování lékařské nebo sociální péče je sektor nezastupitelný. (Tomeš, 2009)

3 Propojení tématu s teoriemi sociální práce a etické hledisko

Matoušek (2008) definuje sociální práci jako společenskovední disciplínu i oblast praktické činnosti, jejichž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů, kterými mohou být například chudoba, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže, nezaměstnanost a mnoho dalších. Sociální pracovníci pomáhají jednotlivcům, rodinám, skupinám a také komunitám dosáhnout nebo navrátit způsobilost k sociálnímu uplatnění a zároveň pomáhají vytvářet příznivé společenské podmínky pro jejich uplatnění. (Matoušek, 2008)

Cílem sociální práce podle Jordana (1987) je pomáhat klientům a provádět sociální kontrolu, prevenci sociálních problémů a nacházet řešení. (Jordan in Matoušek, 2012) Navrátil (2000) uvádí jako cíl sociální práce podporu sociálního fungování klienta. (Navrátil in Matoušek, 2012). Pojem sociálního fungování vysvětlila a propagovala Bartlettová ve své knize *The common base of social work practice* (1970) a označovala tak interakce, které probíhají mezi požadavky prostředí a lidmi. (Bartlettová in Matoušek, 2012)

Během 20. století vznikly v sociální práci 3 odlišné přístupy, které Payne (1997) nazývá malými paradigmaty, jsou jimi terapeutické, poradenské a reformní paradigma. Rozlišují se zejména svými filozofickými východisky a praktickými konsekvencemi (důsledky). (Payne in Matoušek, 2012) Paradigma můžeme jinak označit jako model, pojetí, koncept (Kuhn in Matoušek, 2012). V rámci propojení s bakalářským projektem, který je zaměřený na vytvoření preventivního programu pro nízkoprahové zařízení pro děti a mládež se můžeme pohybovat mezi všemi paradigmaty, nejčastěji je ovšem využíváno poradenské paradigma.

U terapeutického paradigmatu je hlavním faktorem sociálního fungování duševní zdraví a pohoda člověka. Sociální pomoc je zde chápána jako terapeutická intervence, jejímž cílem je pomoci zabezpečit psychosociální pohodu. Příkladem zde může být Rogersova humanistická koncepce. Důležitou profesní výbavou sociálního pracovníka jsou především psychologické znalosti a terapeutický výcvik. (Matoušek, 2012) Z tohoto důvodu se v sociální službě jako je nízkoprahové zařízení v terapeutickém paradigmatu pohybujeme zřídka. Taková pomoc v praxi znamená odkázání klienta na odborníka, který absolvoval terapeutický výcvik.

Naopak sociální fungování u poradenského paradigmatu závisí na schopnosti zvládat problémy a na přístupu k odpovídajícím informacím a službám. Paradigma chce vycházet vstříc individuálním potřebám a současně také usiluje o zlepšování systému sociálních služeb. Cílem je především pomoc klientům, a to poskytováním informací, kvalifikovaným poradenstvím nebo zpřístupňováním zdrojů a mediací. Součástí je také

snaha o změnu společnosti a jejích institucí, aby byli adekvátní potřebám občanů. V praxi se setkáváme spíše se zaměřením na malé a individuální změny, které obvykle nevedou k větší sociální změně. Můžeme sem zařadit například úkolově orientovaný přístup sociální práce. (Matoušek, 2012) Poradenské paradigma je nejčastěji užívané ve službě jako je NZDM.

Reformní paradigma Navrátil (2000) označil jako reformu společenského prostředí. Sociální fungování závislé na společenské rovnosti v různých oblastech společenského života. Sociální práce se zaměřuje na zmocňování, čímž usiluje o zvýšení podílu klientů na tvorbě a změnách institucí. (Navrátil, 2000) V nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež není hlavním cílem reformovat a zmocňovat klienty, není ovšem vyloučeno, že se nemůžeme setkat s jeho prvky při práci s klienty, obzvláště při realizaci preventivního programu.

Podle zákona 108/2006 Sb. vykonává sociální pracovník sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb a není tomu ani jinak u zaměstnanců nízkoprahového zařízení. (Zákon 108/2006 Sb.)

Sociální pracovník by měl být schopný a způsobilý, tedy mít kompetence. Kompetenci definuje Havrdová (1999) jako: „funkcionální projev dobře zvládané a uznávané profesionální role sociálního pracovníka, jejíž součástí jsou odborné znalosti, schopnost reflektovat adekvátně kontext a citlivě aplikovat hodnoty profese“. (Havrdová in Matoušek, 2013, s. 16) Soustava kompetencí podle Havrdové obsahuje šest oblastí profesní role, které se prolínají a doplňují. Hovoříme o těchto kompetencích:

- schopnost rozvíjet účinnou komunikaci

Sociální pracovník umí naslouchat a vytvářet podmínky pro otevřenou, iniciuje spolupráci a motivuje pro změnu v zájmu klientů.

- schopnost orientovat se a plánovat postup

Schopnost zorientovat se zejména v potřebách, možnostech a porozumění, které klient má a vymezit si plán spolupráce.

- schopnost podporovat a pomáhat k soběstačnosti

Umění rozeznat silné stránky a možnosti klienta a jeho okolí a podporovat jejich soběstačnost a sebeúctu.

- schopnost zasahovat a poskytovat služby

Především znalost metod a systému služeb, schopnost je správně využívat ve prospěch klienta.

- přispívat k práci organizace

Sociální pracovník pracuje jako odpovědný člen organizace, přispívá k hodnocení a zlepšování její práce a účinnosti služeb pro klienty a využívá všech zdrojů.

- odborně růst

Pracovník je schopen konzultovat a řídit odborný i osobní růst. (Havrdová, 1999)

Etické hledisko sociální práce s rizikovou mládeží s sebou přináší mnoho dilemat, obdobně jako práce s kteroukoliv jinou cílovou skupinou. Jedním z nejčastěji uváděných dilemat podle výzkumu k diplomové práci Bc. Františka Juráše z roku 2018 je hranice vztahu sociálního pracovníka a klienta. (Juráš, 2018) Sama jsem se na absolvované praxi v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež s dilematem setkala, proto ho také vnímám jako často se vyskytující problém. Důvodem může být, že pracovníci často dělají chyby při budování vztahu s klientem. Novosad uvádí například:

- dogmatismus a dirigování

Pracovník má tendence přebírat za klienta odpovědnost.

- blesková diagnóza

Pracovník si udělá závěr během krátké chvíle.

- nachytání

Pracovník si vybere neúplnou informaci a učiní z ní nesprávný závěr.

- projekce a identifikace

Pracovník ztrácí odstup od klientova problému a silně vnáší svou osobnost do problému. (Novosad, 2006)

Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků ČR říká: „*Sociální pracovník se při své práci setkává s různými etickými problémy a dilematy vyvstávajícími ze samotné podstaty sociální práce, která pro něj vytváří situace. Musí nejen eticky hodnotit, vybírat možnosti, ale i rozhodovat. Eticky uvažuje při sociálním řešení, sběru informací, jednáních a při své profesionální činnosti o použití metod sociální práce, o sociálně technických opatřeních a administrativně správných postupech z hlediska účelu,*

účinnosti a důsledku na klientův život.“ (Společnost sociálních pracovníků ČR, 2006, s. 4)

4 Propojení tématu s metodami a technikami sociální práce

Při práci v NZDM se hojně využívá případová práce a práce se skupinou. Případová práce se zaměřuje na konkrétní „případ“, na jedince. Ve zkratce lze říct, že jde o způsob, jak věnovat soustředěnou pozornost člověku, který sociální službu potřebuje. Základem práce s jednotlivcem je pochopení klienta, ale také porozumění rodině, komunitě, společnosti, kultuře a znalost těch sociálních zdravotnických služeb, které nabízejí možnost zbavit se nedůstojných životních podmínek. Případový pracovník by měl dobře znát možnosti, nabídky a poslání nejrůznějších institucí poskytujících sociální služby, stejně jako způsoby, jak s nimi komunikovat a jak na ně odkazovat klienty. (Matoušek, 2013) Člověk v průběhu života patří k více skupinám současně, a to je důvod, díky němuž je schopen kvalitně existovat. Život ve skupině vyjadřuje základní lidskou potřebu, a to sdílet, spoluvytvářet, dávat a brát, uskutečňovat se ve vztazích. Skupinová praxe je zásadní a nezastupitelnou částí sociální práce. Skupinová dynamika je podstatný faktor skupinové práce, jelikož aktivizuje energii, tvořivost a odvalu ke změně, která musí nastat, aby se zlepšily podmínky klienta (jakožto člena skupiny). Sociální pracovníci se podílejí na vedení skupin podpůrných nebo vzdělávacích, na činnosti skupin zaměřených na dosažení sociálních cílů nebo mohou vést skupiny terapeutické nebo řídit skupiny rekreační či pracovní. Skupinová praxe v sociální práci je v dnešní době charakteristická velkou rozmanitostí a širokým polem působnosti. (Matoušek, 2013) V NZDM se můžeme setkávat s metodami jako je například kognitivně-behaviorální terapie, přístup zaměřený na člověka nebo úkolově orientovaný přístup.

4.1 Kognitivně-behaviorální terapie

Kognitivně-behaviorální terapie (dále také KBT) je pojem, který označuje poznatků, který se týká lidského chování. Jedná se o spojení poznatků behaviorální terapie a kognitivní vědy, které se zaměřují na otázku, co a jakým způsobem ovlivňuje právě lidské chování. Nynější KBT se zaměřuje na všechny faktory, které determinují lidské chování a díky tomu doporučuje určité postupy v práci s klienty (zejména v pomáhajících profesích). Samotná behaviorální terapie vychází z několika předpokladů týkajících se učení. Podle těchto předpokladů se živé bytosti nerodí s vrozeným „pravdivým schématem“ o okolním světě. Až v procesu socializace v interakci s vnějším prostředím získávají jedinci poznatky o světě a nástroje k jejich získávání. To znamená, že všechny naše vědomosti, schopnosti, způsoby chování a jednání jsou naučené. Díky podmiňování můžeme nabývat novým způsobům myšlení a chování. Mezi základní způsoby podmiňování řadíme klasické podmiňování, operantní podmiňování a observační

podmiňování. Kdežto kognitivní věda vycházela z přesvědčení, že na vnější podněty reagují lidé chováním, které vychází z jejich přesvědčení o realitě než ze samotné situace. Spojení behaviorální teorie a kognitivní vědy přináší komplexní teorii o lidském chování. (Matoušek, 2013) KBT lze tedy používat v každodenní praxi sociální práce, důležité je ovšem dodržovat určité zásady, které američtí psychologové Kanfer a Schefft označili jako orientace na budoucnost, orientace na chování, orientace na řešení, pozitivní orientace na silné stránky klienta, strategie krok za krokem a flexibilita v přizpůsobování pracovních postupů osobnosti klienta. (Kanfer, Schefft in Navrátil, 2001) Role sociálního pracovníka je umožnit klientovi získat žádoucí zkušenosti, vytvořit bezpečné prostředí pro nacvičení potřebných dovedností. (Navrátil, 2001) Cílem terapie je změna takového chování klienta, které mu brání v úspěšném a samostatném fungování, například snížení intenzity či trvání chování, které klientovi způsobuje problémy nebo vytvoření nových dovedností.

Mezi techniky, které KBT hojně využívá patří trénink asertivity. Trénink asertivity vychází z behaviorální terapie a jedná se o výcvik k určitým způsobům chování v komunikaci s druhými s cílem naučit lidi prosadit se v hovoru bez toho, aniž by došlo ke konfliktní situaci. Přístup je vhodný zejména pro ty, kteří jsou v komunikaci neprůbojní nebo naopak agresivní. V praxi klienti nacvičují verbální (nepřímo i neverbální) chování v určitých situacích, během kterých se naučí novým vzorcům chování, které jsou v souladu s tzv. desaterem asertivních práv. Trénink asertivity zahrnuje řadu dalších účinných technik, a to konkrétně vyjadřování pocitů, nácvik nesouhlasu, technika stále se opakující zvukové smyčky, technika otevřených dveří nebo dotazování na podrobnosti. (Matoušek, 2013)

Techniky, které jsou používané v rámci KBT rozdělujeme podle toho, zda jsou zaměřené na ovlivnění tělesných příznaků nebo na ovlivnění zjevného chování. Nácvik svalové relaxace je zaměřený na tělesné příznaky. Díky relaxaci mohou mít klienti příznaky napětí pod kontrolou. Dovednost relaxace je možné získat opakovaným cvičením. Cílem je umět relaxovat v denních situacích, kdy se dostáváme do napětí a stresu. Existuje celá řada způsobů, jak se naučit relaxovat, například pomocí aplikované relaxace či autogenního tréninku podle Schultze. Další technikou zaměřenou na tělesné příznaky je nácvik kontrolovaného dýchání. Schopnost kontrolovat dýchání také pomáhá klientovi snižovat napětí. Do druhé skupiny techniky, zaměřujících se na ovlivnění zjevného chování jsou expozice, sledování a plánování činnosti nebo metody vytvoření nového chování. Principem expozice je vedení klienta k tomu, aby se vystavoval situacím a činnostem, ze kterých má obavy. Cílem je uvědomění klienta, že obávané následky se nemusí dostavit. Užitečné také je nechat klienta předpovědět, co se během situace stane (například si klient myslí, že omdlí, nebo že bude vypadat jako hlupák), tuto předpověď pak porovnáme se skutečným výsledkem. Sledování a plánování činnosti je technika, jejímž cílem je zadávání postupně stále náročnějších úkolů, které zapojí klienta do aktivit,

které mu zlepšší náladu. Prvním krokem je sledování činnosti, kde si klient zaznamenává, co dělá a jakou má náladu či míru napětí. Druhým krokem je plánování aktivity, který vychází z předešlého sledování činnosti. Klient si naplňuje denně dopředu, co bude dělat hodinu po hodině. Cílem je zvýšit jeho aktivitu a také míru potěšení, kterou při činnosti prožívá. Plán musí být realistický a musí odpovídat aktuálnímu stavu a možnostem klienta. Důležitou složkou plánování činnosti je také sebe-odměňování po splnění naplánovaného úkolu. Metoda vytvoření nového chování lze využít v případě nedostatku dovedností či nedostatek v provedení. Cílem je klienta naučit potřebným dovednostem a odstranit u klienta překážky bránící uplatnění jeho schopností. Toho dosáhneme pomocí učení podle vzoru, formování, řetězení, pobízení nebo hraní rolí. (Praško, 2007)

4.2 Úkolově orientovaný přístup

Úkolově orientovaný přístup (dále také ÚOP) je další z účinných a využívaných přístupů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. Patří také mezi nejvíce rozšířené krátkodobé intervence. ÚOP a KBT mají společná některá základní východiska, například přesvědčení, že intervence by měla ovlivňovat chování a taktéž tvrdí, že k překonání problému vede aktivní jednání, které by mělo být motivováno časovými limity a oceňováním úspěchu. ÚOP má široké uplatnění například při řešení konfliktů, sociálních vztahů, formálních organizací, výkonu rolí, sociálních změn či nedostatku zdrojů atd. Myšlenka celého přístupu je taková, že malý úspěch rozvíjí sebedůvěru a člověk se raději nasazuje pro úkoly, které si sám zvolil. Role sociálního pracovníka je doprovázející, pomáhá klientovi uvážit, co chce změnit a jakými kroky se k takové změně dostane. Partnerství a zmocňování jsou zde hlavní hodnoty. Důležitý je časový rámec intervence, bez jehož určení, by práce byla neefektivní. Celková doba intervence se tedy pohybuje mezi 6–12 intervencemi. (Matoušek, 2013) Metoda má celkem 6 kroků k dosažení klientových cílů, jsou jimi příprava, explorace problému, dohoda o cílech, formulace úkolů a jejich plnění, terminace (Navrátil, 2001). Důležitým aspektem je přátelská atmosféra po čas setkání, aktivní naslouchání, povzbuzování klienta ve vyjadřování problémů a pocitů. Prospěšné může být, pokud má klient problémů více, rozřídění problémů podle klasifikace, kdy klient pozná jejich souvislosti a dokáže určit řešení prioritních problémů. V ÚOP se nehledá příčina problému, ale problémy se berou tak, že se „přihodily“. Sociální pracovník se snaží nalézt faktory, které přispívají k udržování problému spíše než hledání příčin. Cíle je nezbytné stanovovat konkrétně, bez srozumitelně a smysluplně pro klienta i poskytovatele služby. (Matoušek, 2013)

V jednotlivých fázích přístupu se používají konkrétní metody. Jako první je příprava a explorace problému, která se zabývá zejména otázkou „V čem je problém?“ Prvním krokem, který by měl sociální pracovník podniknout je povzbuzení klienta, aby

se sám bez zábran rozhovořil o svých problémech a necítil se, že je k tomu nucen. Sociální pracovník by měl vytvořit přátelskou atmosféru, aktivně naslouchat a povzbuzovat. Když je vytvořen přehled problémů, je nutné se jimi zabývat podrobněji. Důležitou roli hraje sběr informací. Pracovník se snaží od klienta zjistit více specifické informace. Po zjištění problémů a jejich detailním rozebrání by se měli problémy rozčlenit podle priorit, k čemuž pomáhají otázky typu: „Jaké problémy Vás nejvíce zatěžují? Které problémy by v případě neřešení měly nejtěžší následky? Které problémy by měly po vyřešení nejpriznivější důsledky? Které problémy mají největší význam? Které problémy lze řešit s menším nasazením energie/zdrojů? Které problémy jsou neřešitelné?“ Na základě toho s pracovníkem s klientem shodnou na 3 prioritních problémech. Druhou částí je formulace cílů a úkolů, která se zaměřuje na otázku „*Čeho chce klient dosáhnout?*“ (Navrátil, 2001, s. 110) Sociální pracovník by měl dbát na 3 faktory.

„Nejlepší cíl je takový, který si klient vybere sám.“

„Které překážky musí klient překonat, aby splnil cíl?“

„Je zvolený cíl žádoucí?“ (Navrátil, 2001, s. 110)

Posledním krokem této části je časování, podle toho, za jak dlouho je možné dosáhnout určeného cíle. Tento časový rámec je často zaznamenán v psané smlouvě, stejně tak jako kdo co udělá, za jakých podmínek a do kdy. Třetí částí je plnění úkolů. Role pracovníka je podporující a motivující klienta k plnění úkolů. Tyto úkoly musí být proveditelné a může je plnit jak klient, tak pracovník. V poslední řadě společně hodnotí, zda byli zadané úkoly splněny a jak úspěšně. A poslední část tvoří terminace neboli ukončení. Termín ukončení je již uveden ve smlouvě, neznamena to ovšem, že spolupráce musí končit. Během těchto sezení by měl proběhnout rozhovor o efektu zakončení kontaktů, způsobech zvládnutí strachu z nových situací, dosavadním pozitivním vývoji a dalších okruzích práce klienta. (Navrátil, 2001)

4.3 Přístup zaměřený na člověka

Další metodou, se kterou se můžeme setkat při práci v NZDM je přístup zaměřený na člověka, resp. klienta (dále také PZK). Autor přístupu Carl Rogers vychází z předpokladu, že v každém člověku je přítomna „sebe-aktualizační tendence“, kterou lze využít při řešení těžkostí klienta. Rogers tvrdí, že každý člověk má potenciál rozumět sobě a měnit své sebepojetí i chování. Podmínky, které napomáhají osobnímu růstu definuje znaky jako je autentičnost, akceptace a porozumění. Změna sebepojetí je zde klíčová pro změnu celé osobnosti. PZK se zaměřuje na aktuální prožitky klienta, jelikož minulost není rozhodující z hlediska formování potřeb. (Matoušek, 2013) Rogers určil charakteristické podmínky, které podmiňují úspěšnou práci s klientem a tyto podmínky souvisí s tím, jakým způsobem přistupuje sociální pracovník ke vztahu s klientem a jak vztah vnímá

samotný klient. Jedná se o kongruenci a opravdovost, bezpodmínečnou pozitivní vazbu a empatii. Kongruenci a opravdovostí se myslí, že má sociální pracovník jednat tak, jak danou situaci prožívá. Bezpodmínečná pozitivní vazba vyjadřuje úsilí o přijímání klientovy osoby pracovníkem bez hodnocení. Empatií myslí snahu prožívat a chápat klientovu situaci. Postoj sociálního pracovníka by měl být nedirektivní a nehodnotící. Rogers rozlišuje „já“ a „organismus“ tak, že organismus chápe jako prostor, který obsahuje subjektivní realitu a sebeaktualizační tendence osoby a já vůči prožitkům a subjektivní realitě zaujímá postoj. Soulad mezi já a organismem, tedy realitou a postojem vůči ní, označuje za „kongruenci“. To znamená, že kongruentní osobnost je schopna vnímat své skutečné já. Stav rozporu nazývá „inkongruence“. (Navrátil, 2001)

Techniky, které jsou široce využitelné téměř u každého přístupu a jsou uplatňovány i při běžné práci s klientem v téměř jakékoliv sociální službě, cílové skupině, a i v PZK. Jedná se o aktivní naslouchání a vedení rozhovoru. Aktivní naslouchání je komunikační technika, jejímž cílem je dosáhnout s druhým maximálně pozorného vnímání toho, co nám v komunikaci sděluje. Technika nám umožňuje poskytnout klientovi zpětnou vazbu. Tím se liší aktivní naslouchání od běžného, naslouchající zrcadlí mluvčímu, jak jeho sdělení pochopil. Cílem techniky je porozumění situaci klienta a emoční naladění na klienta. Předpokladem kvalitního aktivního naslouchání je řada dovedností. Jsou jimi například zaměřenost, schopnost poskytnout zpětnou vazbu nebo schopnost vnímat emoční rozpoložení komunikačních partnerů. Techniku aktivního naslouchání můžeme podpořit i mnoha nástroji. Mezi tyto nástroje patří povzbuzování, tedy projevení zájmu o situaci klienta, objasňování nebo také další zjišťování informací, parafrázování tedy ověření si vlastními slovy, zda klientovi správně rozumíme. Dále může být využita reflexe, což chápeme jako zrcadlení vlastních pocitů, dále pak sumarizace, která nám pomáhá shrnout většího celku vyprávění, a v neposlední řadě lze využít chválení a ocenění. Technika aktivního naslouchání má také svá rizika, a to nereflektované odborné i osobní předsudky a stereotypy nebo neuvědomovaná neschopnost pracovníka kontrolovat své emoce. (Matoušek, 2013) Vedení rozhovoru je další technikou využívanou v PZK, a zároveň jde o kompetenci sociálního pracovníka, kterou by měl standardně zvládat. Stejně tak by měl zvládat strukturovat rozhovor, aby pracovník s klientem dokázali posoudit klientovu životní situaci a dosáhnout sjednaných cílů intervence a zároveň udržovat pozitivní vztah, který povede k úspěšnosti spolupráce. Úspěšnost vedení rozhovoru je závislá na mnoha okolnostech, dokonce i maličkostech jako například udržení pozornosti (např. nekoukat na hodinky), vypnutí mobilu, zajištění soukromí atd. Důležitou roli zde hrají i další maličkosti, například postavení se a uvítání klienta, posazení se čelem ke klientovi, poskytnutí času na adaptaci klienta, vnější vzhled pracovníka, uspořádání a vybavení místnosti to vše klienta podvědomě ovlivňuje. Předpokladem úspěšného rozhovoru je autentičnost, empatické porozumění klientovi, otevřenost ke změnám a snaha být nápomocen. Mezi hlavní témata rozhovoru patří

klientova zakázka, klientův problém, cíle spolupráce, cesty k cílům a kritéria hodnocení úspěšnosti spolupráce. PZK se zaměřuje na empatické naslouchání. To vyžaduje dovednost naslouchat druhému bez toho, aniž by naslouchající zasahoval do sdělení. Ohniskem pozornosti je v tomto přístupu klientův vnitřní svět. Klient má plnou kontrolu nad průběhem procesu, jelikož pracovník neklade žádné otázky, nemá žádné komentáře, neusměřňuje a nemá žádné rady. (Matoušek, 2013)

5 Obecné informace a charakteristika nízkoprahového zařízení pro děti a mládež

5.1 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Dle zákona 108/2006 Sb. o sociálních službách je nízkoprahové zařízení pro děti a mládež (dále také NZDM) jedno z 21 zařízení zřizovaných pro poskytování sociálních služeb a patří mezi bez úhradové. Služba je určena dětem a mládeží, které se ocitly v obtížné životní situaci nebo jsou jí ohroženy. (Česká asociace streetwork, 2008).

Sociální služby určené pro neorganizované děti a mládež "ulice" mají v České republice nejčastěji podobu nízkoprahových center. Jejich úkolem je poskytovat zázemí pro preventivní působení v rizikových oblastech života dětí a mládeže, a to především těm, kterým se nedostává žádné nebo nedostatečné podpory od vlastní rodiny a širšího okolí, a kteří tráví svůj volný čas vystaveni různým rizikům. (Czech and Slovak social work, 2015 [online])

Dle Pojmosloví NZDM od České asociace streetwork (dále také ČAS) jde o navázání a udržování kontaktu, poskytování informací, odbornou pomoc, podporu a vytváření podmínek pro sociální začlenění a pozitivní změnu ve způsobu života. Jedná se o ambulantní, případně terénní formu sociální služby nízkoprahového charakteru. (Česká asociace streetwork, 2008)

Dle registru poskytovatelů sociálních služeb je v české republice registrováno 249 nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, pouze v Pardubickém kraji je 11 zařízení a v okrese Svitavy celkem 3. (Registr poskytovatelů služeb, 2022 [online])

5.2 Historie

Do roku 1989 v Česku „neexistovaly“ sociální problémy, vzhledem k ideologii tehdejšího komunistického režimu. Práce s mládeží tehdy zajišťovali státní organizace (Zikmundová a Růžičková, 2010 [online]). Proto je v České republice služba NZDM poměrně nová. Zařízení pro děti a mládež se začali zavádět od druhé poloviny 90. let 20. století. Největší rozšíření zaznamenáváme ke konci devadesátých let, přesněji mezi lety 1999–2002. Předchůdcem nízkoprahových zařízení byli kluby pro děti a mládež, za nízkoprahové zařízení byli označovány až později. (Čechovský a Racek, 2009) S jejich vznikem je také úzce spojený vznik tzv. streetwork (dle zákona 108/2006 Sb. terénní sociální práce, čímž se rozumí služby, které jsou osobě poskytovány v jejím přirozeném sociálním prostředí), který se začal v tomto období formovat. Usnesením vlády č. 341/94 byla v roce 1994 definována pozice sociálního asistenta, jehož úkol byl pracovat s dětmi a mládeží žijícími rizikovým způsobem života v jejich přirozeném prostředí (Čechovský a Racek, 2009). Streetwork se zpočátku zaměřoval na drogovou problematiku, poté také na problematiku prostituce, bezdomovectví, romské menšiny

a další. V této době chybělo systematické vzdělávání v dané problematice, proto se navazovaly kontakty se zahraničními kolegy, kde měla práce delší tradici než v České republice. Zásadní se stala spolupráce se Spolkovou republikou Německo, která navrhla koncept vzdělávání pro sociální asistenty. Ti začali zhruba od roku 1995 budovat svá zázemí, kam s klienty přecházeli z ulice, tím dali základ dnešním NZDM. (Čechovský a Racek, 2009)

Další rozvoj NZDM byl ovlivněn finanční podporou z nadací, která byla prioritní. To způsobilo vlnu přírůstu dalších zařízení určených pro děti a mládež. Další investice proudili do oblasti PR (public relations), pro vytvoření a udržení vztahů s potenciálními klienty a také s veřejností. Dle Čechovského a Racka by se bez takto cíleně zaměřené finanční podpory nadací rozvoj v oblasti nízkoprahových zařízení pro děti a mládež určitě nedostal tak rychle dopředu. (Čechovský a Racek, 2009)

Dalším důležitým datem je rok 1997 a založení České asociace streetwork, neboli profesní organizace sdružující odborníky, zabývající se problematikou streetwork, jejímž cílem bylo vytvořit platformu pro odborný dialog, vytváření metodiky, zastřešování supervize a rozvíjení vzdělávání. V roce 2001 vznikla pod organizací ČAS pracovní skupina pod vedením Aleše Herzoga. Skupina vytvořila standardy NZDM a umožnila tak další profesní rozvoj. Postupně začala vznikat řada regionálních skupin po celé ČR. (Čechovský a Racek, 2009)

Následující projekty se věnovaly především vzdělávání pracovníků v NZDM. Od roku 2000 začaly probíhat také dlouhodobé kurzy a dalším cílem bylo připravit poskytovatele služeb na inspekce sociálních služeb. (Čechovský a Racek, 2009) Dle § 53 zákona č. 108/2006 Sb. od roku 2006 NZDM existuje jako jedna ze služeb sociální prevence. To zapříčinilo větší jistotu ve financování, ale zároveň muselo naplňovat Standardy kvality sociálních služeb. (Zikmundová a Růžičková, 2010 [online]).

Rok	Počet NZDM v ČR
1998	20
2002	41
2008	180
2019	256

Tabulka 1: Počet NZDM v ČR v průběhu let (Zikmundová, Růžičková, 2019 [online]).

V tabulce, která je zveřejněná na stránkách České asociace streetwork, znázorňuje počet nízkoprahových zařízení pro děti a mládež v České republice. V průběhu let, si můžeme

všimnout nárůstu zařízení. V roce 1998 jich pozorujeme nejméně, a to z důvodu minulého komunistického režimu, během kterého nebyla sociálním problémům obyvatel věnována pozornost. V dalších letech, konkrétně v roce 2002 se nárůst zařízení pro děti a mládež zvednul a vzniklo jednou tolik služeb, klíčovou roli hrálo navázání kontaktu se zahraničními kolegy. V dalších letech, tedy 2008 a 2019 je přírůstek největší, a to především kvůli vzdělávání pracovníků, finanční podpoře a zařazením nízkoprahového zařízení pro děti a mládež do služeb sociální prevence.

5.3 Cílová skupina

Potenciálními klienty jsou uskupení dospívajících, u nichž je velmi těžké vysledovat nějaké zřejmé společné rysy. Jde o neformální skupiny teenageru setkávající se na určitém místě, trávící spolu čas, situačně spřádající plány a realizující podle nich své akce (Klíma a Jedlička, 2009). Jak již bylo zmíněno výše, do cílové skupiny služby spadají děti a mládež ve věkových kategoriích od 6 do 12 let, od 13 do 18 let a od 19 do 26 let, kteří zažívají nepříznivé sociální situace. Tím jsou myšleny obtížné životní události, konfliktní společenské situace nebo situace omezující životní podmínky. Nepříznivou situací ji označujeme tehdy, není-li klient schopný nebo nemůže-li ji vyřešit sám. U klientů se nejčastěji setkáváme s problémy v rodinné oblasti, které mohou pocházet ze strany rodičů, bytových podmínek, ve kterých vyrůstají či nedostatek finančních prostředků. Jiné problémy, se kterými se mohou klienti NZDM potýkat mohou být ze školního či pracovního prostředí v podobě šikany, problémů s respektováním ostatních či neschopností navázat komunikaci. Ve volnočasových aktivitách je pro rizikovou mládež také nespočet nástrah, které ohrožují životní styl. Experimentování s návykovými látkami, delikventní chování, předčasné sexuální zkušenosti či poruchy příjmu potravy nejsou výjimkou. Charakteristikou potenciálních klientů služby je životní styl, kvůli kterému se často dostávají do konfliktů a ohrožují tak sebe i své okolí, pasivní trávení volného času, nezáměr zapojit se do standardních volnočasových aktivit, upřednostnění trávení volného času mimo rodinu či jinou sociální skupinu. Na rozdíl od jiných sociálních služeb nepřicházejí s konkrétní zakázkou nebo ji ani nedefinují. NZDM může odmítnout příjem klienta do služby z důvodu naplnění kapacity, dále také v případě, že byla osobě v době kratší než 6 měsíců vypovězena dohoda z důvodu porušení z ní vyplývajících povinností, také v případě, že osoba žádá o jiný typ sociální služby, nebo osoba nespadá do výše uvedené cílové skupiny nebo pokud klient nespadá do cílové skupiny. (Bonanza Vendolí, z. ú., 2020 [online]) Dalším kritériem cílové skupiny je, pokud klient/klientka žije nebo se pohybuje v konkrétní lokalitě, kterou můžeme sociálně nebo geograficky vymezit. (Česká asociace streetwork, 2008)

5.4 Poslání

Posláním rozumíme zdůvodnění poskytování sociálních služeb, které vysvětluje existenci organizace či zařízení a jeho činnost. Veškeré plány a postupy by proto měly odpovídat zvolenému směru. Poslání jako základ pro formulace záměrů, cílů apod. musí být typické dlouhodobým trváním. Poslání může být stručné a do značné míry obecné. (Čermáková a Johnová, 2002) Ve formulaci poslání je nutno splnit konkrétní požadavky. Poslání by mělo podtrhovat strategické odpovědnosti zařízení nebo organizace, mělo by být srozumitelné, jedinečné, motivující pro pracovníky a vedení, a hlavně snadno sdělitelné. V neposlední řadě by důvodem poskytování sociálních služeb mělo být sociální začlenění nebo předcházení sociálnímu vyloučení lidí, kteří se nachází v nepříznivé sociální situaci. Poslání se pro zařízení či organizaci stane základem při vytváření strategií a plánování cílů. (Čermáková a Johnová, 2002)

Dle Pojmosloví NZDM od České asociace streetwork je posláním usilovat o sociální začlenění a pozitivní změnu v životním způsobu dětí a mládeže, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci, poskytovat informace, odbornou pomoc, podporu, a předcházet tak jejich sociálnímu vyloučení. (Česká asociace streetwork, 2008)

5.5 Cíle

Cíle si můžeme představit jako úseky různých cest k dosažení poslání. Cílem sociálních služeb je poskytnout lidem v nepříznivé sociální situaci možnost využívat místní instituce, které poskytují služby veřejnosti i přirozené vztahové sítě, zůstat součástí přirozeného místního společenství, žít běžným způsobem. (Čermáková a Johnová, 2002) Cílem nízkoprahového zařízení pro děti a mládež je zabránit, a dokonce odstranit ohrožující nebo rizikové formy chování (Klíma, Jedlička, 2009).

Dle České asociace streetwork je cílem NZDM dětem a mládeži zabezpečit podporu pro zvládnutí obtížných životních událostí, snížení sociálních rizik vyplývajících z konfliktních společenských situací, životního způsobu a rizikového chování, zvýšení sociálních schopností a dovedností, podporu sociálního začlenění do skupiny vrstevníků i do společnosti, včetně zapojení do dění místní komunity, nezbytnou psychickou, fyzickou, právní a sociální ochranu během pobytu v zařízení a podmínky pro realizaci osobních aktivit, dále také zlepšovat kvalitu jejich života, předcházet nebo snížit zdravotní rizika související s jejich způsobem života, lepší orientaci v jejich sociálním prostředí, podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. (Česká asociace streetwork, 2008)

Dle Klímy a Jedličky směřují cíle zejména k snižování bezprostředních zdravotních a sociálních rizik vyplývajících z nějakého rizikového chování (například přenos pohlavních chorob, šíření epidemických infekčních onemocnění nebo třeba sebevraždy), k

minimalizaci rizik z různých druhů interpersonálních konfliktů (například vyhrocení sporů mezi dospívajícím dítětem a některým z jeho rodičů), k zprostředkování kvalifikovaného řešení problémů a zejména jejich identifikace a přijetí klientem (popírání přítomnosti obtíží je u mnoha psychosociálně nezralých jedinců), k snižování nebezpečí sekundární deviace a patologizace (u mládeže mající znaky nějaké subkultury), k stabilizaci nepříznivé situace a rozšíření životních možností a příležitostí (například azylové bydlení, snižování dávek drogy). (Klíma a Jedlička, 2009)

5.6 Činnosti

Oblast činností směřuje podle zákona 108/2006 Sb. o sociálních službách ke čtyřem hlavním oblastem. Jsou jimi výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, dále zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (Zákon 108/2006 Sb.). Dále jsou také činnosti nízkoprahových zařízení pro děti a mládež upraveny vyhláškou 505/2006 Sb. kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, která nám dávají přesnější pohled na oblasti těchto činností a popisuje konkrétní úkony. V oblasti výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti je to zajištění podmínek pro společensky přijatelné volnočasové aktivity, pracovní výchovná práce s dětmi, nácvik a upevňování motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností a také zajištění podmínek pro přiměřené vzdělávání. V oblasti pomoci při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí jsou konkrétními úkony pomoc při vyřizování běžných záležitostí, pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a pomoc a podpora při dalších aktivitách podporujících sociální začleňování osob. (Vyhláška 505/2006 Sb.)

5.7 Principy služby

Při poskytování sociálních služeb jsou uplatňovány hlavní zásady uvedené v zákoně č. 108/2006 Sb., tj. zachování důstojnosti uživatele, podpory jeho aktivity, motivace a samostatnosti, autonomie a podpory, zásadu vysoké kvality služby a dodržování lidských práv a svobod (Zákon 108/2006 Sb.) Nejvýznamnějším principem, který neodmyslitelně patří ke službě je princip nízkoprahovosti. NZDM je provozováno tak, aby byla možná maximální dostupnost, tedy ve snaze odstranit časové, prostorové, psychologické a finanční bariéry, které by bránily cílové skupině vyhledat prostory zařízení či využít nabídky poskytovaných služeb. (Česká asociace streetwork, 2008) Proto zařízení vytváří takové prostředí, které je nejbližší cílové skupině, a to svým charakterem a umístěním. Pokud je klient pasivní nebo má jiné názory, není to důvod pro omezení přístupu do služby. Každý z klientů má právo zůstat v anonymitě, dokumentace musí být vedena se souhlasem klienta a s právem do ní nahlížet.

Zařízení získává jen ty údaje, které jsou stanoveny jako nezbytné pro poskytování odborných a kvalitních služeb. Do služby není nutná pravidelná docházka tak, jako je tomu u jiných zařízeních, účast je pouze na svobodné volbě klienta. Provozní doba je stálá a je přizpůsobena cílové skupině, aby měli klienti možnost do zařízení přijít. Službu může využít kdokoliv z cílové skupiny bez omezení, pokud svým chováním a jednáním neomezuje a neohrožuje sám sebe, ostatní uživatele, pracovníky a nenarušuje efektivitu služby. (Česká asociace streetwork, 2008)

5.8 Zákonné ukotvení

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež spadá do služeb sociální prevence a podle § 53 108/2006 Sb. napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání nepříznivé sociální situace do které se dostali a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů. Dle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách rozdělujeme sociální služby také podle formy. Dle §33 odst. 3 zákon 108/2006 Sb. o sociálních službách je nízkoprahové zařízení pro děti a mládež poskytováno především formou ambulantní, tím se rozumí služby, za kterými osoba dochází nebo je doprovázena nebo dopravována do zařízení sociálních služeb a součástí služby není ubytování. Jak uvádí ministerstvo práce a sociálních věcí, v případě dětí a mládeže ohrožených sociálním vyloučením se služba působit ve formě terénní. Služba je určena dětem ve věku od 6 do 26 let, kteří jsou ohroženi společensky nežádoucími jevy (Zákon 108/2006 Sb.).

6 Preventivní programy v nízkoprahových zařízeních

6.1 Prevence

Na úvod kapitoly bych ráda vysvětlila pojem prevence. Pojem prevence ve vztahu k sociální práci definuje Matoušek jako soubor opatření, jimiž se předchází sociálnímu selhání, a to zejména těm typům selhání, které ohrožují základní hodnoty společnosti (kriminalita, prostituce, toxikomanie, xenofobie, rasismus, sociální parazitismus, násilí apod.). (Matoušek, 2008) Prevenci dále dělíme na primární, sekundární, terciální.

- Primární prevence je zacílena na celou populaci (také ji nazýváme tzv. nespecifická) v době, kdy se očekávaný problém této skupiny ještě neprojevoval. Účinná primární prevence neznamená varování a zákazy, ale podporu v prosociálních postojích a chování.
- Sekundární prevence (někdy také označována jako indikovaná) má jako cílovou skupinu osoby se zvýšeným rizikem sociálního selhání, případně osoby, u nichž už k selhávání dochází, ale jeho míra se zatím nedá indikovat.
- Terciální prevence by se měla provádět u osob, u kterých k sociálnímu selhání již došlo. (Matoušek, 2008)

6.2 Program

Programem Matoušek rozumí v širším významu formalizovaný záměr skupiny lidí se stejným zájmem, například program politické strany, vlády, nestátní organizace. V pomáhajících profesích se výrazem program míní organizovaná činnost, jejímž cílem je řešení nějakého problému. (Matoušek, 2008)

V Pojmosloví, které vydala Česká asociace streetwork jsou preventivní, výchovné a pedagogické programy popsány jako speciální programy vytvořené dle specifických potřeb cílové skupiny a dané lokality. Preventivními programy jsou myšleny tzv. programy specifické prevence. Může se jednat například o: program prevence zneužívání toluenu, program prevence sexuálního zneužívání, preventivní programy obsahující předávání informací (ústně, nástěnky, letáčky...), program prevence gamblerství, besedy pro uživatele, probírání a nabízení tématu při kontaktní práci, program rozvoje schopností a dovedností důležitých pro vstup na ZŠ (pro děti starší 6 let, kterým byl odložen zápis na ZŠ). Můžeme je dělit na jednorázové programy, dlouhodobé programy a na doučování.

- Jednorázové či příležitostné programy si můžeme představit v podobě diskuse, besedy, komponovaným pořadem a podobnými aktivitami realizovanými v zařízení buď interními nebo externími pracovníky.
- Dlouhodobé programy obsahují zejména předávání specifických znalostí, nácvik specifických dovedností a chování. Mají vytvořenou samostatnou strukturu v provozu NZDM (program, cíle, cílová skupina, evaluační mechanismy). Součástí je hodnocení výsledků.
- Doučování školní či mimoškolní látky, kdy je základní formou doučování individuální. Doučování skupiny lze provádět pouze na základě velmi specifických potřeb cílové skupiny a lokality (např. v sociálně vyloučených lokalitách, kde chybí další zařízení v rámci sítě služeb). Doučování může být dlouhodobé (např. pravidelná pomoc s přípravou na reparaát) nebo krátkodobé (asistence s domácí úlohou) a může se jednat o rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků aj. (např. hygiena, schopnost hospodařit s penězi apod.). (Česká asociace streetwork, 2008)

6.2.1 Cíle a požadavky programů

„Obecným cílem programu je snížení rizikového chování v dané cílové skupině. Základními cíli programu jsou:

- *snížení počtu jednotlivců v cílové skupině, kteří se chovají rizikově*
- *snížení možných následků rizikového chování pro jednotlivce v cílové skupině*
- *změna skupinové normy rizikového chování“ (Herzog, 2009, s. 261)*

Na prvním místě stojí úkol zamezit u co nejvyššího počtu osob tomu, aby se u nich výraznější projevy rizikového chování vůbec objevily. Ne u všech jedinců se však tento úkol podaří naplnit a není to ani z různých důvodů reálné, tak jako není reálné zcela odstranit ekonomické rozdíly, etnické rozdíly, různou míru dispozice k různým typům duševních poruch a onemocnění, špatné rodinné zázemí a výchovu atd. (Miovský, 2015) Proto definujeme další tři úrovně obecných cílů specifické školské prevence rizikového chování:

- pokud se u některých jedinců nepodaří zabránit nástupu výraznějších projevů rizikového chování, je třeba usilovat o to, aby iniciace a rozvoj těchto forem byly oddáleny alespoň do co nejvyššího věku, a pokusit se minimalizovat rizika spojená s tímto jednáním jak z hlediska jedince, tak společnosti,

- pokud se u některých jedinců nedařilo zabránit nástupu výrazně rizikového chování, je třeba na ně i nadále působit a motivovat je k upuštění od této činnosti a podporovat je k návratu k životnímu stylu, který není spojen s takovým jednáním, a současně u nich minimalizovat rizika spojená s existujícími projevy,
- v případě rozvoje výrazně rizikového chování se snažíme zajistit vhodnými prostředky ochranu před dopady tohoto jednání a motivovat jedince k využití specializované pomoci v poradenské nebo léčebné oblasti. Pouze program, který má jasné definované cíle, je možné hodnotit. Pokud primárně preventivní program některý z těchto požadavků nesplňuje, tak je u něho obvykle vyloučena jakákoli odborná forma hodnocení jeho kvality a efektivity. (MŠMT, 2005 in Miovský)

Na programy primární prevence rizikového chování klademe několik základních požadavků. Pokud daný program takové požadavky nesplňuje, nelze jej označit za primárně preventivní program. (Miovský, 2015, s. 25)

Podle Miovského (2015) považujeme za specifickou primární prevencí rizikového chování takové aktivity a programy, které jsou zaměřeny právě na některou z konkrétních forem rizikového chování. Různé cílové skupiny jsou ve vztahu k jednotlivým formám rizikového chování různě exponované a vulnerabilní. Hovoříme-li o tom, co vše musí preventivní program splňovat, pak můžeme formulovat tři obecné charakteristiky, resp. požadavky.

- Přímý a explicitně vyjádřený vztah ke konkrétní formě rizikového chování a tématům s tím spojeným,
- Jasná časová a prostorová ohraničenost realizace (např. zmapování potřeb, plán programu a jeho příprava, provedení a zhodnocení programu a jeho návaznost),
- Zacílení na jasně ohraničenou a definovanou cílovou skupinu a s tím spjaté zdůvodnění matchingu (tj. přiřazování určité skupiny či jednotlivce k danému typu programu odpovídajícím potřebám a problémům cílové skupiny). (Miovský, 2015)

6.2.2 Cílové skupiny preventivních programů

Rozlišení cílové skupiny je zásadním požadavkem, protože konkrétní preventivní program nefunguje u všech skupin. Je klíčové sjednotit kritéria rozlišení těchto skupin a přesně specifikovat, pro které cílové skupiny je program určen. Stěžejní je také jaký na ni má efekt a naopak, kde jsou vlastně hranice daného programu. Standardy primární prevence užívání návykových látek z roku 2012 definují pro jakýkoli realizovaný program nebo intervenci tři základní požadavky, kdy při jejich nenaplnění nelze daný program považovat za odpovídající odborným kritériím pro kvalitní a efektivní prevenci. Jedním z těchto tří požadavků je, aby

každý preventivní program měl svoji definovanou cílovou skupinu, kterou lze formulovat např. prostřednictvím základních znaků, jako je věk, pohlaví, vzdělání, příslušnost k určité sociální skupině, projevy rizikového chování atd. Podstatnou součástí definování cílových skupin pro konkrétní preventivní programy je také zdůvodnění, proč je daný program vhodný právě pro tyto cílové skupiny. Standardy MŠMT z roku 2012 poskytují obecný popis několik možných pohledů na třídění cílových skupin a specifikuje určité minimum povinností realizátora preventivních programů v této oblasti:

- věkové kritérium (podobně jako kritérium rozlišující pohlaví), které musí být vždy kombinováno s dalšími kritérii, protože samo o sobě je nedostatečné. Mezi další patří např.: vzdělání, příslušnost k určité sociální skupině, projevy rizikového chování apod.
- kritérium vzdělání je velmi důležité z hlediska intelektuální náročnosti preventivních programů, a to zejména u edukativně zaměřených programů.
- kritérium rozlišující profese (především u dospělé populace). Zde je potřeba případné zdůvodnění zacílení programu na určitou profesní skupinu doložit konkrétními údaji z různých průzkumů či výzkumů.
- významným kritériem je pro cílové skupiny u programů prováděných mimo školy a školská zařízení například místo, kde lze cílovou skupinu s preventivním programem oslovit. (Miovský, 2015)

7 Analýza potřebnosti projektu

7.1 Příčiny problému a jeho důsledky na cílovou skupinu a společnost

Rizikové chování dětí a mládeže může být zapříčiněno rozmanitými faktory, které jsou buď vnitřní nebo vnější. Vnitřní faktory jsou spojeny s osobou dítěte, jedná se tedy o faktory biologické, psychologické a fyziologické. Hovoříme například o dědičnosti, syndromu hyperaktivity, vrozené osobnostní dispozici nebo i příslušnosti k pohlaví. Naopak vnější faktory závisí na sociálním prostředí, ve kterém dítě žije a vyrůstá. Příkladem může být nedostatečná/nevhodná rodinná výchova, nízká úroveň vhodných aktivit využitelných ve volném čase mládeže, nedostatečná výchovná práce a vliv školy, problém kvalifikace a vzdělání, nedostatečná mravní a citová výchova, nedostatek životních zkušeností. (Langer, 1994) V důsledku rizikového chování dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost (Mioviský, 2015).

7.2 Řešení problematiky v ČR

V České republice tvoří základní rámec politiky primární prevence rizikového chování strategický dokument Národní strategie e primární prevence rizikového chování dětí a mládeže 2019–2027, který vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Strategie vychází z předchozí Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2013–2018 a podle její vyhodnocení na ni navazuje. Hlavním cílem Národní strategie 2019–2027 je prostřednictvím efektivního systému primární prevence, fungujícího na základě komplexního působení všech na sebe vzájemně navazujících subjektů, snížit míru rizikového chování u dětí a mládeže a minimalizovat jeho vznik. V návaznosti na tento hlavní cíl a jeho naplnění bylo definováno šest hlavních pilířů politiky primární prevence (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2019):

Pilíře politiky primární prevence	Strategické cíle
Systém	Vymežit a ustálit jednotnou terminologii, stabilizovat přístupy, metody a nástroje efektivní primární prevence, sjednotit parametry výkonů v primární prevenci.
Koordinace	Nastavit efektivní, systémovou, provázanou, jednotnou a kooperující spolupráci všech subjektů participujících na oblasti primární prevence, a to na horizontální i vertikální úrovni.
Legislativa	Upravit a aktualizovat právní rámec oblasti primární prevence rizikového chování za účelem jasného vymezení terminologie, rolí a kompetencí jednotlivých aktérů.
Vzdělání	Zkvalitnit a zefektivnit systém vzdělávání pedagogických pracovníků a dalších aktérů v oblasti primární prevence rizikového chování, který povede ke zvýšení znalostí, dovedností a kompetencí žáků a dalších cílových skupin.
Financování	Zajistit stabilní financování systému primární prevence rizikového chování v resortu MŠMT
Monitoring, hodnocení, výzkum	Zajistit poskytování kvalitních a efektivních programů primární prevence rizikového chování na základě vědecky ověřených faktů a dat.

Tabulka 2: Pilíře politiky primární prevence a strategické cíle (MŠMT, 2019)

V nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež Díra se již uskutečnila řada preventivních programů s různým zaměřením, do budoucna je naplánovaný program se zaměřením na prevenci kriminality. Programy probíhají formou debat, rozhovorů, kreativních činností a aktivit s cílem sebereflexe klientů. Děti navštěvující NZDM se potýkají s nejrůznějšími problémy, nejčastěji v nynější době pracovníci zařízení pozorují experimentování s lehkými drogami (zejména cigarety, alkohol a marihuana) a s tím spojené problémy s agresí. (Maloňová, Zejdová, 2023)

7.3 Základní informace o velikosti cílové skupiny

Organizace Bonanza z. ú. provozuje celkem dvě nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, se sídly ve Svitavách a ve Vendolí. Obě zařízení se těší dlouhodobému zájmu ze strany uživatelů, potencionálních účastníků preventivního programu. V roce 2021 mělo o služby NZDM zájem celkem 231 klientů, z toho 215 z nich s organizací uzavřelo dohodu o poskytování sociální služby. Dlouhodobě je převaha uživatelů NZDM z věkové kategorie 8–12 let, méně početnou skupinu uživatelů potom tvoří děti a mládež ve věku 13–18 let. V NK Díra, pro který je program primárně tvořen je evidován větší zájem chlapců nežli dívek. Celkový počet klientů NK Díra je 113 za rok 2021. V uplynulých pěti letech byli počty klientů NZDM podle výročních zpráv 100, 114, 93, 80 a 147 klientů. Průměrný počet klientů NZDM za poslední roky je 108. S touto hodnotou tedy budeme dále počítat, je to předpokládaný průměrný počet klientů pro preventivní program.

7.4 Popis metod získání předložených dat a vyhodnocení výchozího stavu

Z výročních zpráv organizace Bonanza z. ú. z let 2016, 2017, 2018, 2019, 2020 a 2021, kde statistika zaznamenává počty klientů daných služeb a daných zařízení vyplývají výše uvedené hodnoty 100, 114, 93, 80, 147 a 113 klientů. Vypočítáním průměru těchto hodnot získáme průměrný počet klientů NK Díra, který tvoří 108 klientů.

7.5 Specifikace stakeholderů

Hlavním stakeholderem preventivního programu jsou děti a mládež navštěvující nízkoprahové zařízení, na které je cílený. Preventivní program je může, ovšem také nemusí, ovlivnit v jejich chování a jednání, zejména v rizikových oblastech, se kterými se setkávají. Prospěšný bude program také pro rodiny těchto dětí a zejména také pro školy v okolí, které děti navštěvují. Důvodem bude, že děti již budou mít základní znalosti o návykových látkách, proto rodina i škola mohou navázat na tyto znalosti a sami na děti preventivně působit a o problematice s nimi

hovořit. Dalšími důležitými stakeholdery bude organizace samotná, která se s problémem experimentování s lehkými drogami potýká, může tak rozšířit nabídku služeb a získat nové klienty. Důležitými stakeholdery jsou také Pardubický kraj, město Svitavy i okolí města, kde děti žijí. Díky programu mohou změnit postoj vzhledem k užívání drog, nebudou tak vznikat lokality, kde se děti shromažďují za účelem užívání drog a také nebudou drogy šířit dál, mezi ostatní děti či generace. Do budoucí doby je možné problém omezit či úplně odstranit. Stejně tak budou z prevence proti drogám těžit i ostatní sociální služby, které jsou s problematikou spjaté. Může se jednat o kontaktní centra, azylové domy, domovy se zvláštním režimem, denní nebo týdenní stacionáře, nízkoprahové zařízení, domy na půl cesty, terapeutické komunity a terénní programy, dále také diagnostické a výchovné ústavy. Orgán sociálně-právní ochrany dětí je také stakeholderem programu, pracovníci OSPOD nebudou mít tolik zakázek spojených s drogovou problematikou a situace bude lépe ošetřená, bude se předcházet rizikovým situacím. Je nutné také zmínit Městskou policii Svitavy a Policii ČR a soudy, u kterých lze předpokládat nižší počet případů, které vznikají právě v souvislosti s užíváním drog (myslím kriminalitu, vandalství, agresi, krádeže atd.) V neposlední řadě je nutné zmínit jako stakeholdery Ministerstvo zdraví, jelikož se stará o veřejné zdraví, Ministerstvo práce a sociálních věcí, protože pečuje o rodinu a děti, na které je téma zacíleno a ze stejného důvodu i Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

8 Bonanza Vendolí z. ú.

8.1 Organizace a její vznik

Bonanza Vendolí z. ú.¹ je nestátní nezisková organizace, která pomáhá ohroženým, sociálně znevýhodněným nebo rizikovým dětem a jejich rodinám. Organizace nabízí dvě registrované sociální služby, na kterých zakládá svou činnost. Jsou jimi nízkoprahové zařízení pro děti a mládež a sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Občanské sdružení Bonanza byla založena v roce 2004 a svoji činnost zahájila v roce 2005 a to poskytování sociálních služeb primární a sekundární prevencí. Služba NZDM je poskytována již od 1.7.2007, kdy organizace přišla se základním projektem Prevence s Bonanzou, zaměřeným na primární prevenci. Originalitou projektu je zapojení koní k dosažení cíle projektu. Koncem roku 2008 byla zahájena činnost Nízkoprahového klubu Díra, který je registrován od 1.1.2010. Sociálně aktivizační služby, tedy Drž se na uzdě a Mentorská asistence jsou poskytovány taktéž od 1.1.2010. Projekt Drž se na uzdě nahradil a doplnil stávající program sekundární prevence Výcvik sociálních dovedností a léčebně pedagogicko-psychologického ježdění je realizovaný od roku 2005. Mentorská asistence je projekt zaměřený na pomoc se školní přípravou dětí, posílení jejich motivace a podporu rodiny. Mezi statutární zástupce tehdy patřili Mgr. et Bc. Lenka Buchtová – předsedkyně OS, Eva Záhorová – jednatelka OS a Luboš Buchta – pokladník OS. OS Bonanza je od roku 2006 součástí Systému včasné intervence města Svitavy, tzn. systému, který řeší způsob práce a komunikace v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a mládeže a v oblasti prevence kriminality. Spolupráce Bonanzou existovala od počátku s institucí orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále také OSPOD), se školami, krizovým centrem, městské úřady, města a obce, ostatní neziskové organizace a samozřejmě s odborníky ve svých oborech, a to především s právníky a psychology. Z roku 2010 NZDM Prevence s Bonanzou zaznamenala celkem 51 klientů, převážně dívek do 15 let a nízkoprahový klub Díra celkem 171 klientů, z toho převážně chlapci nad 15 let. (Výroční zpráva, 2010) K porovnání uvádím údaje ze statistiky za rok 2021, kdy obě nízkoprahová zařízení evidovala celkem 231 zájemců, z toho 215 bylo do služby přijato. NK Díra navštěvovalo celkem 113 klientů a Prevenci s Bonanzou 102 klientů. Poměr chlapců a dívek činil 88:127. Stejně jako tomu bylo při začátku služby i nyní je v NK Díra větší zastoupení chlapců a Prevence s Bonanzou se těšila většímu zájmu dívek. (Výroční zpráva, 2021)

¹ Dříve Občanské sdružení Bonanza – po přijetí zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku došlo ke změně právní formy zákonem označovanou jako zapsaný spolek, k jejich přeměně ve spolek došlo na základě § 3045 odst. 1 ze zákona k 1. 1. 2014.

8.2 Cíle

Stejně tak, jako kterákoliv jiná sociální služba je nutné, aby i nízkoprahový klub (dále také NK) Díra měla definované cíle poskytování služby. Nastavení cílů, které by měli být naplněny, je nezbytnou součástí provozování sociální služby. Prvním cílem NK Díra je poskytovat uživatelům individuální podporu tak, aby se dokázali vyrovnat s obtížnými životními událostmi a naučili se tyto situace řešit vlastními silami a prostředky. Dalším cílem, který identifikuje organizace za klíčový je plánovat a společně s uživateli realizovat aktivity podporující rozvoj jejich dovedností. Tento cíl navazuje hned na cíl první a úzce s ním souvisí. Mapování všech oblastí potřeb uživatele dle typu služby do 3 měsíců nebo do 10 setkání od uzavření dohody o poskytování služby je nezbytnou součástí náplně práce sociálního pracovníka, a to z důvodu naplánování postupu práce s klientem a možného vyhodnocení po určité době spolupráce. Služba má za další cíl zprostředkovávat cílové skupině informace, které vedou k prevenci sociálně patologických jevů, které jsou pro společnost nežádoucí z důvodu porušení norem, které jsou chápány za standardní. Tím předcházejí dalším přibývajícím sociálně patologickým jevům, jako mohou být například kriminalita, vandalismus, šikana, násilí, návykové látky a jiné. Posledním a také důležitým záměrem služby je poskytovat podporu mladým lidem při začleňování do skupiny vrstevníků i do společnosti. Cílů, které je potřeba naplnit je nespočet, je ovšem důležité určit cíle prioritní vzhledem k dané službě a cílové skupině. (Bonanza Vendolí z. ú., 2020 [online])

8.3 Činnosti

Rozsah činností NK Díra Svitavy je dle zákona č. 108/2006 Sb. stejný, jako u všech ostatních nízkoprahových zařízení. Poskytovat výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. (Bonanza Vendolí, z. ú., 2020 [online]) V rámci výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti bych uvedla jako konkrétní příklady situační intervence. Jde o sociálně pedagogickou práci v situacích s výchovným obsahem. Pracovník vchází do interakcí, které vznikají v prostorách zařízení mezi uživateli, reflektuje vzniklou situaci, podává pozitivní nebo negativní zpětnou vazbu a snaží se nalézt výchovný potenciál situace, který by využil pro výchovný efekt u uživatele. (Stehlíková, 2012) Dále vzdělávací aktivity, rozvoj dovedností, podpora vlastních aktivit – zájmů a vhodných volnočasových aktivit. V neposlední řadě sem patří kontaktní práce. Kontaktní práce je termín popisující komplex nízkoprahově organizovaných psychosociálních služeb, jejichž cílem je vytvářet podmínky pro navázání kontaktu – vztahu a konkrétní práci s

jednotlivci (či jejich skupinami), kteří se vyhýbají či nevyhledávají standardní institucionální pomoc a u nichž je důvodný předpoklad potřeby a účelnosti pomoci (Jedlička, 2004) Činnosti spadající do zprostředkování kontaktu se společenským prostředím jsou například doprovod, účast na akci, sociálně terapeutické činnosti, které podle zákona o sociálních službách v § 15 písm. f) vyhlášky č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, vymezuje jako „*činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob*“ (Zákon 108/2006 Sb.). Mezi další činnosti patří krizová intervence, která „spočívá v časově omezeném terapeutickém kontaktu zaměřeném na problém, který krizi vyvolal. Jedinec je s krizí konfrontován a dochází k jejímu řešení“. (Výroční zpráva, 2021) Dále pak motivační rozhovory nebo aktivity s využitím koní (pouze v NZDM Prevence s Bonanzou ve Vendolí). A v rámci pomoci při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí jsou uvedeny činnosti poradenství, informační servis a jednání ve prospěch klienta (Bonanza Vendolí, z. ú., 2020 [online]).

8.4 Zásady nízkoprahového zařízení Díra

Hlavním principem služby NK Díra je princip nízkoprahovosti, čímž se rozumí dostupnost všem osobám, kteří jsou omezení z finančních, sociálních nebo psychických důvodů a kteří ovšem splňují kritéria cílové skupiny, pro kterou je služba určena. Zásada nízkoprahovosti funguje na dalších principech, a to na bezplatnosti, kdy jsou veškeré základní činnosti služby bezplatné, výjimkou mohou být výlety nebo akce připravené navíc, kdy je nutné, aby si klienti určitou částku uhradili, např. doprava, občerstvení, vstupné aj. Dobrovolnost je dalším principem uplatňovaným v NK Díra. Do zařízení není vyžadována pravidelná docházka, klienti mohou docházet kdykoliv v provozní době dle svého uvážení. Účast na nabízených aktivitách je také na individuálním vyhodnocení klienta, stejně tak, jako zda si vůbec chce nechat pomoci a svou situaci řešit. Anonymita je důležitou podstatou služby. Klient nemá povinnost se v klubu představovat jménem, může být veden například podle přezdívky. Pracovníci mohou vyžadovat pouze ty údaje, které jsou nezbytné pro poskytování služeb, které nízkoprahové zařízení nabízí. O každém kroku spojeným s těmito údaji má klient přesné informace přímo od pracovníka a stejně tak má možnost kdykoliv nahlédnout do své dokumentace v dané službě. V každé službě by měla být uplatňována zásada bezpečí. Výjimkou tomu není ani v NK Díra. V klubu bezpečný prostor ošetřený vnitřními pravidly, i s případnými sankcemi, pokud by některý z klientů tento prostor nerespektoval a narušoval ho. Je důležité, aby se klienti nízkoprahového zařízení cítili v prostorách zařízení bezpečně, aby ho chtěli navštěvovat a řešili tak svojí situaci. S bezpečím je také spojený poslední princip a tím je vzájemný

respekt, jak ze strany pracovníků, tak klientů. Pracovníci respektují individualitu klienta a pracují se všemi rovnocenně. Dále respektují právu klienta chybovat ve svém životě, přijímat přiměřené riziko a následky svého jednání, respektují jeho práva, potřeby, zájmy, názory, rozhodnutí a schopnost klienta řešit náročné situace vlastními silami. (Bonanza Vendolí, z. ú., 2020 [online])

8.5 Práva a podmínky užívání služby

V nízkoprahovém klubu jsou stejně tak jako cíle a poslání, činnosti a zásady nastavené podmínky a práva pro klienty navštěvující zařízení. Všichni klienti mají právo na důstojné jednání a ochranu zdraví, osobní svobodu a soukromí, ochranu svých osobních údajů a právo na anonymitu. Mezi další práva náležící klientům je právo na nedotknutelnost osoby po fyzické i psychické stránce, zjednodušeně garance ochrany celistvé osoby a osobnosti jednotlivce. Právo svobodné volby, právo stěžovat si, nahlížet do dokumentace o vlastní osobě, právo na vlastní názor, dotaz nebo námět k čemukoliv. Při pořizování fotografií pro prezentaci organizace má klient právo nebýt focen a natáčen. Většina práv vychází ze Základní listiny práv a svobod (Listina základních práv a svobod, 1993), která uznává neporušitelnost přirozených práv člověka. S právy se ovšem váží i povinnosti, které musí klienti splnit. Pracovníci se budou klienta pravidelně ptát na potřeby a očekávání, budou probírat problémy a téma, která se týkají klientova života. Součástí povinností klienta je plánovat řešení problémů a stanovování cílů. Povinností je také samozřejmě neporušovat pravidla a provozní řád klubu. (Bonanza Vendolí, z. ú., 2020 [online])

8.6 Financování služby

Bonanza Vendolí, z. ú. je nestátní nezisková organizace a není schopna sociální služby financovat z vlastních příjmů. Z toho důvodu jsou její základní zákonné činnosti financovány z dotací a grantů, a to zejména z MPSV, Pardubického kraje a měst a obcí, ve kterých působí. Příjmy z vlastní hospodářské činnosti (do které spadá ustájení koní soukromých majitelů, zisk z kulturních, společenských a sportovních akcí apod.) a dary sponzorů jsou využívány k dofinancování sociálních služeb a k rozvoji činností a aktivit organizace. Konkrétní příjmy jsou například od Ministerstva práce a sociálních věcí, Pardubického kraje, Města Svitavy, Města Polička, Města Moravská Třebová, Město Jevíčko, Obce Vendolí. Mezi sponzory z roku 2021 patří Nadace Via, Česká hiporehabilitační společnost, Burza filantropie, Abplast, TPR, VHOS a.s., Limes, Medesa, MAS Svitava, Astur & Qanto s. r. o. (Výroční zpráva, 2021)

9 Preventivní program pro nízkoprahové zařízení pro děti mládež Díra

9.1 Cíl projektu

Cílem bakalářského projektu je vytvoření preventivního programu pro nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Díra ve Svitavách, který sníží rizikové chování (užívání lehkých návykových látek) v dané cílové skupině. Program bude dlouhodobý a zaměřený na prevenci užívání návykových látek. Pracovnice v NZDM zaznamenali častý výskyt rizikového chování ve formě experimentování a užívání lehkých drog, zejména cigaret, alkoholu a marihuany a s tím spojené agresivní chování. Vytvořením a realizací programu lze ošetřit situace, do kterých se mohou děti a mládež dostat v souvislosti s drogami, ovlivnit tak jejich následné jednání nebo je odkázat na pomoc, pokud se již v takové situaci nachází. Cíl práce vychází ze SMART metody. Program je určen pro cílovou skupinu navštěvující nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, zejména pro děti a mládež ve věku od 12 do 18 let ohrožené společensky nežádoucími jevy, především tedy užíváním návykových látek. Rozmezí věku je určeno obecným věkem, který je typický pro začátek puberty (dospívání), kdy děti začínají experimentovat a vzdorovat autoritám až po věkovou kategorii, která souvisí s ukončením střední školy. Rozsah preventivního programu je celkově určen na 10 setkání v průběhu roku, v rozsahu 1 setkání za měsíc. Jedno setkání je naplánované přibližně na jednu hodinu, není ovšem vyloučeno, že se setkání protáhne nebo zkrátí. V současné době je v NZDM drogová problematika jedna z nejaktuálnějších a nejdéle trvajících oblastí rizikového chování. Evaluaci po každém setkání průběžně zjistím, zda má program pro děti smysl a zda si z něho něco odnáší. Na posledním setkání provedu závěrečnou reflexi programu, kde zjistím, zda byl program úspěšný a splnil cíl. Vzhledem k rozsahu programu na celý školní rok a času, který bude programu věnován lze cíle dosáhnout, je tedy splnitelný.

9.2 Cílová skupina projektu

Přímými příjemci preventivního programu budou děti navštěvující NZDM a také pracovníci zařízení, kteří budou mít největší prospěch z aktivit programu. Děti získají informace o lehkých drogách a rizicích, které s sebou nesou, utvoří si sami názor na užívání návykových látek a v neposlední řadě program ovlivní jejich přístup a chování v situacích spojených s problematikou. Pracovnice NZDM získají kompletně připravený program, který mohou využít a zrealizovat. Podle průměrného počtu klientů, kteří uzavřeli s NZDM smlouvu, lze počítat se 108 klienty, kteří se mohou preventivního

programu účastnit. K počtu klientů jsem došla na základě výpočtu průměrného počtu klientů za poslední roky. Návštěvnost klientů NZDM je zcela dobrovolná, není podmínkou, že musí službu využívat nebo pravidelně navštěvovat, proto na stejném principu bude fungovat i preventivní program. Bude anonymní a dobrovolný, což by mohlo účast zvýšit díky bezpečnému prostředí. Za přímého příjemce lze považovat i organizaci samotnou, která může program využít i v ostatních službách, které nabízí. Za nepřímé příjemce, tedy ty, kteří budou mít z realizace projektu užitek, identifikuji zejména rodiny dětí, a to z důvodu, že děti budou mít základní znalosti o návykových látkách, proto rodina může navázat a na děti preventivně působit a přispět tak k zabránění rizikového chování. Podle Českého statistického úřadu bylo v roce 2021 v České republice téměř 4,5 milionu hospodařících domácností, přičemž průměrná velikost domácnosti byla 2,3 osoby, včetně dětí (Český statistický úřad [online]). S průměrným počtem 108 klientů a průměrné velikosti domácnosti 2,3 osoby tedy počítáme s dalšími 248,4 osobami, které budou mít z projektu nepřímý užitek. Součet přímých a nepřímých příjemců tvoří 356,4 osob, kteří budou mít z projektu prospěch či užitek. V počtech nejsou zahrnuty pracovnice NZDM, organizace Bonanza, školy ani město a okolí, díky kterým by se počet příjemců opět zvýšil.

9.3 Klíčové aktivity a indikátory splnění

Klíčové aktivity (dále také KA), které povedou k naplnění cíle projektu preventivního programu pro NZDM Díra se zaměřením na prevenci užívání lehkých návykových látek a snížení tohoto rizikového chování v cílové skupině, budou následující.

Klíčová aktivita 1: Příprava materiálu a plán setkání

Hlavním cílem klíčové aktivity je připravit potřebný materiál, případně zajistit pomůcky či prostory pro každé setkání, aby se již program nezdržoval během průběhu. Všechny zmíněné potřeby budou připraveny v dostatečném počtu. Druhou částí klíčové aktivity je naplánovat konkrétní dny a časy setkání tak, aby vyhovovala co nejvíce klientům (například v odpoledních hodinách, mimo státní svátky). Aktivita bude plněna v průběhu července, aby mohl být projekt v září spuštěn. Program bude probíhat od 15:30 do 16:30 hodin v prostorách NZDM Díra Svitavy, ve dnech 13.9.2023, 18.10.2023, 15.11.2023, 13.12.2023, 17.1.2024, 14.2.2024, 13.3.2024, 17.4.2024, 15.5.2024, 12.6.2024.

Indikátor splnění: Budou připraveny materiály na každé setkání a bude naplánované setkání na každý měsíc.

Klíčová aktivita 2: Propagace programu pro cílovou skupinu

Propagace preventivního programu bude především online formou, jelikož má v dnešní době největší dosah, zároveň se cílová skupina dětí a mládeže na internetu pohybuje velmi často. Propagační materiál s informacemi o programu bude zveřejněný na internetových stránkách organizace www.osbonanza.cz, a především na facebookových stránkách organizace, kde se každý měsíc týden před setkáním na naplánovaný preventivní program upozorní. Aktivita zahrnuje současně vytvoření propagačního materiálu jako jsou informační letáky a plakáty, které budou vyvěšeny především v prostorách NZDM a organizace Bonanza. V neposlední řadě budou o preventivním programu informovat pracovníci NZDM klienty přímo.

Indikátor splnění: Klienti budou vědět o preventivním programu. Budou vědět kdy, kde, v kolik hodin a jak bude program probíhat.

Klíčová aktivita 3: Průběh preventivního programu

1. **Setkání** – přivítání, určení pravidel, představení průběhu celého programu, seznámení, zjištění zkušeností dětí s drogami

Název hry: „Seznamka“

Cíl hry: Seznámení kolektivu účastníků se preventivního programu.

Prostředí hry: prostory NZDM

Délka trvání hry: 30 minut

Pomůcky, materiál ke hře: papíry, psací a kreslicí potřeby

Pravidla hry: Každý z dětí dostane papír a psací či kreslicí potřeby. Na papír nakreslí obrys hlavy. Vedoucí programu následně zadává pokyny. Namalujte:

- oči a do nich namalujte, na co se rádi díváte, co rádi vidíte.
- uši a do nich namalujte nebo napište, co rádi slyšíte od ostatních, co byste rádi slyšeli od ostatních nebo co rádi posloucháte za hudbu.
- nos a do něj namalujte, jakou vůni máte nejraději.
- pusy a do ní napište, vaše oblíbené slovo, co rádi říkáte nebo s kým se rádi bavíte
- čelo a do něj namalujte nebo napište zážitek, který vás pobavil nebo co vám líbil, popř. co bych chtěl / a zažít.

- vlasy a do nich namalujte nebo napište, co vám jde, v čem vynikáte (alespoň 3 věci)
- doplněk, jako třeba klobouk, motýlek nebo kravatu a do nich napište své jméno

Když mají děti obrázky namalované představí se ostatním buď sami nebo si obrázky mezi sebou vymění a představí klienta, se kterým si obrázek vyměnili. (MADIO Training Center for Leaders–Pomáháme najít možnosti a řešení [online])

Název hry: Křížovka s povídáním

Cíl hry: Zjistit znalosti dětí o lehkých drogách a vést na téma debatu.

Prostředí hry: prostory NZDM

Délka trvání hry: 20–30 minut

Pomůcky, materiál ke hře: vytvořená křížovka, psací potřeby

Pravidla hry: Děti dostanou následující 2 typy křížovek, které si vyplní. Následně si společně s vedoucím programu projdou odpovědi a nad pojmy z křížovky (viz. příloha č. 2) vedou debatu. Pracovník se snaží získat od dětí, zda už se s návykovými látkami setkali, popřípadě zda jakou mají osobní zkušenost.

2. Setkání

Název hry: 3 pravdy a 1 lež

Cíl hry: Zjistit víc o ostatních účastnících se kurzu a vytvoření bezpečného prostředí.

Prostředí hry: prostory NZDM

Délka trvání hry: 40 minut

Pomůcky, materiál ke hře: papír a psací potřeby

Pravidla hry: Vedoucí programu dá dětem instrukci, aby rozdělili papír na 4 části a doprostřed napsali své jméno. Do každé části pak o sobě napíšu jakoukoliv informaci, ideálně alespoň jednu spojenou s drogami, z toho 3 informace musí být pravdivé a jedna musí být lež. Když mají děti informace připravené, nahlas je přečtou před ostatními, kteří následně hádají, která informace není pravdivá. Poznají se tak zase o něco víc, vytvoří se bezpečný prostor a bude pro děti snazší, se před ostatními otevřít.

Název hry: Co mi droga dává / co mi droga bere

Cíl hry: Reflexe dětí, co si myslí, že mohou užíváním drogy získat a o co naopak mohou přijít.

Prostředí hry: prostory NZDM

Délka trvání hry: 20 minut

Pomůcky, materiál ke hře: tabule nebo flipchart

Pravidla hry: Cílem je s dětmi komunikovat na téma co mi droga dává a co mi bere. Ideální je, když se vše zmíněné zaznamená na tabuli nebo flipchart tak, aby všichni výsledky viděli. Je možné nechat děti místo psaní slov namalovat obrázek a udělat celou aktivitu kreativnější formou. Důležitá je během aktivity a na jejím konci diskuse na téma. Dát dětem prostor pro vyjádření svých myšlenek a pocitů je taktéž stěžejní.

3. Setkání – mobilní aplikace I Am Sober

Seznámení dětí s mobilní aplikací „I Am Sober“. Jelikož děti tráví čím dál více času na telefonu, a dnes je již výjimkou, když dítě nemá vlastní telefon, mohla by jim být užitečná právě tato aplikace. Jedná se o aplikaci, která je zaměřená na závislosti, například na alkoholu, cigaretách, pití kávy, užívání léků, kouření marihuany nebo také času stráveného na internetu, kousání nehtů, přejídání se a jiné návyky a zlovyky nebo jejich kombinace, které se chce osoba odnaučit. Hned v úvodu je nutné zvolit s čím začíná uživatel abstinovat, následně nastaví datum, od kdy abstinuje a jaký má pro to důvod. Hned po vyplnění údajů začne aplikace počítat dobu abstinence. Kromě sledování počtu dní abstinence pomůže aplikace vybudovat nové návyky a poskytne trvalou motivaci tím, že vás propojí s širokou sítí lidí, kteří se snaží o stejný cíl: abstinovat. Další funkce aplikace jsou například důvody, proč jsme s užíváním přestali (např. v podobě fotografií), denní závazky (slib, že vydržím další den abstinovat) a jejich hodnocení na konci dne, kalkulačka (počítá ušetřené peníze, čas, aj. za dobu abstinence), analýza spouštěčů (najde vzorce, díky kterým byl den jednodušší nebo náročnější než ten předchozí), tvoření komunity (podpora, sdílení příběhů, ...), sledování milníků nebo také časová osa odvykání. Aplikaci I Am Sober lze používat zdarma od 16 let.

Název hry: Pomůžeš Hance?

Cíl hry: Vcítit se do situace Hanky (kazuistika), popsat její pocity, myšlenky a vymyslet, co jí poradit.

Prostředí hry: prostory NZDM, venkovní lokalita pro bližší představení situace

Délka trvání hry: 30 minut

Pomůcky, materiál ke hře: kazuistika

Pravidla hry: Vedoucí programu přečte dětem předem připravenou kazuistiku. Aktivita může probíhat v prostorách NZDM, ale pro bližší představení a vžití se do situace je možné vytipovat lokalitu, kde je prostředí, které působí podobně ke kazuistice, zároveň musí být místo samozřejmě bezpečné. Po přečtení kazuistiky (viz. příloha č. 3) následuje debata, kterou vede vedoucí programu a pokládá dětem otázky a náměty na co se zaměřit. Například „*Jak se asi Hanka cítí? Co se jí honí hlavou? Jak to, že se dostala do takové situace? Dokážete si představit, že byste se ocitli ve stejné situaci?*“ Po tom, co se zanalyzuje kazuistika a děti se pokusí vcítit a představit si, že jsou v situaci jako je Hanka, se vedoucí debaty zaměří na možné řešení situace. Ptá se dětí „*Co byste v takové situaci dělali? Co by měla udělat Hanka? Co byste jí poradili? Na koho by se mohla obrátit?*“ Děti mají za úkol sami vymyslet, jak by se v takové situaci zachovali.

4. Setkání – desková hra

Název hry: Vzhůru proti drogám!

Cíl hry: unikátní forma seznámení se s negativními účinky drog

Prostředí hry: prostory NZDM

Délka trvání hry: 45–90 minut

Pomůcky, materiál ke hře: desková hra „Vzhůru proti drogám!“

Pravidla hry: Hra je určena pro 2–6 hráčů, podle počtu účastníků kurzu se děti, popřípadě rozdělí do skupin, ve kterých budou hrát. Principem hry je nasbírat informace o drogových dealerech, a to za správné odpovědi na otázky. Tajný agent prochází ilustrovaným herním plánem po městě, hledá akční políčka s jednotlivými druhy drog a prokazujete své znalosti o negativních účincích návykových látek. Za správné odpovědi na otázky získáte informaci na drogového dealera, kterou musíte doručit své centrále, v to vám ale budou bránit špehové. Ti vám mohou informace sebrat. Soupeře můžete v jejich postupu zpomalit prostřednictvím tajných akčních karet, které prověří znalosti, které získali během hry. Hra rozšíří vaše znalosti o negativních účincích drog, a také prověří schopnost strategie. Celá hra je koncipována tak, aby předala důležité znalosti zábavnou formou.

- 5. Setkání – beseda s člověkem, který trpěl závislostí a dokázal ji překonat, představení služeb, kde se drogovou problematikou zabývají a s ostatních služeb s tím spojenými**

V polovině programu bude na pátém setkání pozvaný host, který má s drogami osobní zkušenosti. Během setkání bude mluvit o svém životním příběhu, o závislosti, o tom, jak ji překonal a jaké si odnáší následky do budoucího života. Děti budou mít možnost se hosta na cokoliv zeptat, vše, co zazní, zůstane pouze mezi účastníky kurzu. Aby se děti mohli zeptat opravdu na cokoliv a neměli strach dotaz položit, napíší svůj dotaz na lísteček, který následně hodí např. do čepice a host si následně vybere a bude odpovídat. Samozřejmě, pokud nebude chtít odpovědět, nebude muset. Pro výběr člověka, který bude ochotný přijet a sdílet svůj příběh bude oslovena organizace Laxus z. ú., se kterou budeme celkem dvě setkání spoluvytvářet. Následně dětem pracovnice představí služby, které jsou zaměřeny na osoby se závislostí a s tím spojenými problémy. Budou zde představeny zejména kontaktní centra, domovy se zvláštním režimem, denní nebo týdenní stacionáře, nízkoprahové zařízení, azylové domy, domy na půl cesty, terapeutické komunity a terénní programy.

6. Setkání

Název hry: „Jak se nestát závislákem“ 1. část

Cíl hry: Získání informací o závislosti, alkoholu, kouření, rizicích spojených se zneužíváním návykových látek a o závislostech týkajících se virtuální reality a informačních technologií.

Prostředí hry: Prostory NZDM

Délka trvání hry: 60 minut

Pomůcky, materiál ke hře: výukové materiály

Pravidla hry:

Stanoviště č. 1 – Závislost

Stanoviště poskytuje informace o podstatě a mechanismu vzniku závislosti, objasňuje pojmy psychické a fyzické závislosti, upozorňuje na charakteristické znaky rozvinuté závislosti. Vede žáky k hledání alternativních cest k dosažení spokojeného života bez drogy.

Stanoviště č. 2 – Kouření

Stanoviště poskytuje informace o účincích a důsledcích kouření a vede k poznání, že negativní důsledky kouření převažují nad pozitivními.

Stanoviště č. 3 – Alkohol

Stanoviště poskytuje základní informace o účincích alkoholu na lidský organismus. Pomůže k pochopení příčin, okolností i následků rizikového a škodlivého pití a k zaujetí vědomého a reálného postoje k této problematice. Mělo by žákům napomoci vytvořit si k alkoholu odpovědný a zdravý přístup, zejména s ohledem na to, že alkohol je jako legální droga běžně konzumován a celospolečensky tolerován.

Stanoviště č. 4 – Drogy

Účastníci se seznámí s riziky spojenými se zneužíváním návykových látek. V rámci moderované diskuse se určují míry různých typů rizik souvisejících s užíváním jednotlivých návykových látek (riziko vzniku závislosti, zdravotní rizika, účinky na psychiku, sociální důsledky). Srovnává se zde závažnost poškození prostřednictvím návykové látky s její legitimitou (látka je legální, např. alkohol, léky, tabákové výrobky apod., na rozdíl od látky nelegální). Výsledkem je poznání, že dopad užívání legálních a nelegálních drog na jednotlivce může dosáhnout stejné míry škodlivosti.

Stanoviště č. 5 – Virtuální realita

Stanoviště informuje o závislostech týkajících se virtuální reality a informačních technologií. Účastníci si formou diskuse ujasní klady i rizika spojená s užíváním informačních technologií. Zdůrazňují se negativní důsledky pro zdraví spojené s dlouhodobým využíváním informačních a virtuálních technologií na úkor ostatních aktivit. (Jak se nestát závislákem – Zkola, 2015 [online])

7. Setkání

Název hry: „Jak se nestát závislákem“ 2. část

Cíl hry: Získání dalších informací ke správné výživě, sebepoznání. Naučení se asertivně odmítat, správně se rozhodovat a odolávat reklamě.

Prostředí hry: prostory NZDM

Délka trvání hry: 60 minut

Pomůcky, materiál ke hře: výukový materiál

Pravidla hry:

Stanoviště č. 6 – Poruchy příjmu potravy

Stanoviště poskytuje základní informace o zásadách správné výživy, objasňuje podstatu poruch příjmu potravy a pomůže účastníkům zaujmout stanovisko k některým názorům vztahujícím se ke stravování a kontrole hmotnosti.

Stanoviště č. 7 – Mějme se rádi

Stanoviště pomáhá lépe poznat sebe sama, uvědomit si své klady i slabé stránky, posílit sebevědomí, sebedůvěru a pozitivní sebehodnocení.

Stanoviště č. 8 – Řekni ne! Jak se (u)bránit

Aktivita na tomto stanovišti přispějí k rozpoznání manipulativního chování a poskytnou rady k účinné obraně před ním, upozorní na možnosti a techniky asertivního chování. Prohloubí sociální dovednosti při odmítání. Vysvětlí rozdíl mezi nenásilným prosazováním a agresivitou.

Stanoviště č. 9 – Rozhodování

Práce na tomto stanovišti přispěje k nácviku vědomého, uvážlivého rozhodování. Poukáže na faktory a okolnosti rozhodování, zdůrazní nutnost uvědomit si důsledky svých rozhodnutí a převzít za ně zodpovědnost.

Stanoviště č. 10 – Reklama

Objasňuje některé mechanismy nátlaku obchodních společností, všímá si reklamních postupů a triků. Přináší náměty k budování odolnosti vůči vlivům reklamy.

8. Setkání – odmítnutí a komunikace s člověkem pod vlivem

Během osmého setkání v první části naučíme děti, jak asertivně a slušně odmítnout nabízenou drogu. V druhé části si řekneme, jak jednat s člověkem, který je pod vlivem návykové látky. Celé povídání může být na zakončeno představením dětí, kde společně sehraji situaci, jak drogu odmítají a jak jednájí s člověkem pod vlivem. Materiály o tématu (viz. příloha č. 4 a 5).

9. Setkání – beseda s odborníky

Na předposlední setkání je naplánováno setkání s odborníky z kontaktního centra Laxus z. ú. sídlícího v Pardubicích. Samotná organizace nabízí programy primární prevence se zaměřením na užívání drog. V současné době zařízení nabízí dlouhodobé programy. Program probíhá interaktivní formou s využitím řady psychosociálních her, technik a prvků zážitkové pedagogiky. Před samotným začátkem je dobré si s dětmi zahrát hru pro získání pozornosti a důvěry.

Název hry: Řetězová reakce

Cíl hry: Ukázat, že všichni máme něco společného.

Prostředí hry: prostory NZDM

Délka trvání hry: 10 minut

Pomůcky, materiál ke hře: nic není potřeba

Pravidla hry: Členové skupiny se libovolně rozmístí po místnosti. Jeden člen skupiny začne: zavolá k sobě někoho jiného, kdo se mu nějakým způsobem podobá, např. také nosí brýle, má na sobě modrou košili apod. Druhý člen skupiny se chytí prvního a přivolá k sobě někoho dalšího, kdo s ním má něco společného atd. – až se nakonec všichni drží za ruce. Hra se může libovolně často opakovat. Při tom se budou tvořit stále nové řady, z kterých bude patrné, že všichni ve skupině k sobě různými způsoby patří a že rozdíly mezi nimi jsou ve skutečnosti jen relativní. Cílem hry je, aby si děti uvědomili, kolik společného mají s ostatními. (rvp.cz. [online])

10. Setkání – návštěva Policie ČR

S užíváním drog se často pojí další rizikové chování, jako je například agrese, kriminalita, vandalismus, násilí a jiné. Tyto formy rizikového chování často již řeší Policie ČR. Proto bude pro poslední setkání osloveno Krajské ředitelství policie Pardubického kraje, které nabízí řadu preventivních akcí. Nyní se zaměřují především na bezpečné online nákupy, bezpečí v prostředí bankovníctví, podvodníky obchodující s kryptoměny a také na občany Ukrajiny pobývající na území ČR. V roce 2021 probíhal program navazující na tzv. akci HAD (hazard, alkohol a děti), který si klade za cíl preventivně působit v provozovnách, které jsou častým místem setkávání mládeže. (Alkohol, drogy a mládež 2021 - Policie České republiky, 2023 [online]) Proto bude dostatečně dopředu osloveno Oddělení tisku a prevence, konkrétně mjr. Ing. Markéta Janovská (vedoucí oddělení) a následně s por. Mgr. Nikol Zavřelovou (policejní preventistkou pro Územní odbor Svitavy) s prosbou o realizaci posledního setkání programu, kdy návrh obsahu bude policii předem připraven a předán. (Oddělení tisku a prevence – Policie České republiky, 2023 [online]) Po skončení programu proběhne diskuze s dětmi a následná zastávka v parku Patriotů pro konečné zhodnocení celého preventivního programu.

Indikátory splnění: Děti se budou aktivně programu účastnit, budou mít o něj zájem.

Klíčová aktivita 4: Průběžná evaluace programu

Na konci každého setkání proběhne rychlá reflexe programu, aby se program mohl dále zlepšovat a přizpůsobovat zájmu dětí. Formu evaluace aktivit programu můžeme vybrat z níže zmíněných způsobů. Nezáleží na tom, jaká forma se kdy použije, ale reflexe musí vždy proběhnout.

1. Mluvicí uzel

Účastníci programu sedí v kruhu a vedoucí programu pošle po kruhu lano s uzlem. Účastníci si lano v kruhu předávají. Kdo drží uzel, může hovořit. Aktivitu lze rozšířit o druhé lano s uzlem, které opravňuje jeho držitele ke kladení otázek. (Reitmayerová, 2007)

2. Akvárium

Účastníci sedí ve dvou kruzích, vnitřním a vnějším. V obou kruzích sedí stejný počet účastníků. Nejprve hovoří skupina ve vnitřním kruhu a reflektuje aktivitu, skupina ve vnějším kruhu mlčí a poslouchá. Poté se skupiny vymění. Vnitřní kruh nejprve komentuje reflexi, která již proběhla, poté přidávají vlastní postřehy a pocity z aktivity. (Reitmayerová, 2007)

3. Jedním slovem

Po aktivitě každý účastník vyjádří svůj zážitek pouze jedním slovem, případně jednou větou. Zážitek a pocity mohou děti vyjádřit také neverbálně, například jedním gestem nebo jedním jednoduchým obrázkem. (Reitmayerová, 2007)

4. Kolotoč

Každý účastník drží asi pětmetrové lano (jako paprsek), které vychází se společného středu (jako Slunce). Konec paprsku odpovídá maximálnímu hodnocení, střed Slunce odpovídá minimálnímu hodnocení. Účastníci se postaví do takové vzdálenosti od středu, která odpovídá jejich sebehodnocení. Vedoucí se následně ptá účastníků na důvod jejich postavení. (Reitmayerová, 2007)

5. Přehánění

Účastníci přehrají proběhlou aktivitu ve stejném nebo podobném znění, ovšem s tím rozdílem, že výrazně přeženou důležité momenty. Následně probíhá diskuze o tom, které momenty byly zesíleny a proč se k jejich zesílení herci uchýlili. (Reitmayerová, 2007)

6. Panáčci na stromě

Každý účastník dostane papír, na kterém jsou panáčci na stromě (viz. příloha č.6) a prožívají různé emoce a situace. Úkolem dětí je jednoho z panáčků vybrat, podle toho,

jak se během programu cítily, jaký mají názor, co prožívali během programu nebo s jakým panáčkem se nejvíce ztotožňují. Následně každý obhájí důvod, proč si daného panáčka vybrali. Při vymýšlení této formy reflexe jsem se inspirovala metodou psychologa Pipa Wilsona. V jeho formě se jedná o rychlý test osobnosti, v originále „The blob tree psycho-emotional test“, který nám má prozradit, kým vlastně jsme. (Wilson, 2018)

7. Obrázkové leporelo

Různé předem připravené obrázky (například fotografie, obrázky z časopisů či novin, ...) leží rozloženy před klienty tak, aby na ně každý viděl. Vedoucí položí otázku a každý klient hledá sám pro sebe obrázek, který by nejlépe odpovídal pocitům na položenou otázku týkající se aktivity nebo celého programu. Příklady otázek: Co bylo nejlepší? Co se vám líbilo? Jak jste se cítili? Co bylo nejhorší a co se vám nelíbilo? Jaké pocity máte z aktivity? Pokud klient nenajde odpovídající obrázek, může si nakreslit svůj vlastní. (Reitmayerová, 2007)

8. Barevná škála

Každý klient dostane papír a jeho úkol bude nakreslit barevnou škálu podle toho, jak se při aktivitě cítili. Po nakreslení škály proběhne diskuze, kde mohou klienti své výtvary okomentovat. (Hanuš, 2016)

9. Prsty

Účastníci programu budou ukazovat na prstech jedné ruky, jak se jim při hře dařilo, jak se jim aktivita líbila, jak spolupracovali ve skupině atd.

1 prst znamená – vůbec se mi nedařilo, nelíbilo se mi to, nic mi to nedalo.

5 prstů znamená – vše se mi dařilo, program byl zábavný, rád/a jsem se účastnil/a, odnesl/a jsem si nové znalosti a zkušenosti. (Hanuš, 2016)

10. Barevné kartičky

Vedoucí dá klientům před aktivitou barevné kartičky. Po skončení hry nebo aktivity, vyzve vedoucí programu účastníky, aby zvedli kartičku podle toho, na co jich ptá a jaký mají pocit nebo prožitek. Zelená znamená, že se cítili dobře a aktivity je bavili, žlutá znázorňuje, že se cítili neutrálně. Červená znamená, že se cítili špatně, nekomfortně a program je nebavil. Účastníci zvedají karty na předem určený pokyn. Následně může proběhnout debata, proč se tak cítili a co by se mohlo zlepšit. (Reitmayerová, 2007)

Indikátory splnění: Každý ze zúčastněných vyjádří hodnocení průběhu programu v daný den.

Klíčová aktivita 5: Závěrečná reflexe programu

Na posledním (desátém) setkání je důležité provést reflexi celého preventivního programu. Důležité je zjistit, co si děti z programu odnášejí, co je bavilo, co je naopak nebavilo, zda by ocenili další program (i kdyby byl zaměřený na jiné rizikové chování) a hlavně, zda program naplnil předem určené cíle.

Pro konečnou reflexi použiji metodu „Nedokončené věty“, kterou blíže představuje Národní pedagogický institut ČR. Pro účely preventivního programu použiju pouze myšlenku metody, následně ji přetvořím pro účely hodnocení programu. Průběh metody je takový, že účastníci mají před sebou několik nedokončených vět. Jejich úkolem je ukončit každou větu první myšlenkou, která je napadne. Bezprostřední reakce odhalí jejich skutečné vnitřní postoje, jejich pocity a stavy. Výhodou metody je to, že účastníci předem neznají účel úkolu, a proto se mohou bez omezení rozepsat. Získáme tak cenné informace o své programu. (Když žáci poskytují efektivní zpětnou vazbu pedagogům | Zapojmevšechny.cz [online]) Aktivitu doplním otázkami, na které bude účastník kurzu odpovídat nebo vybírat z možností. Vyplněné papíry si následně vedoucí od účastníků vybere a zhodnotí. Vše je anonymní a slouží pouze k hodnocení preventivního programu a jeho následného zlepšení a přizpůsobení programu dětem. Zpracovaný materiál pro danou aktivitu viz. příloha č. 7.

Indikátory splnění: Každý, kdo se programu zúčastnil vyplní „Nedokončené věty“, čímž reflektuje průběh celého preventivního programu.

9.4 Management rizik

Identifikace předpokládaných rizik	Hodnocení rizika	Návrhy preventivních opatření
Nezájem dětí z NZDM o program	Střední pravděpodobnost, že děti nebudou mít zájem se preventivního programu účastnit, stěžejní vliv na naplnění cílů a indikátorů projektu.	Nabídka pestrého, zábavného a poučného programu. Propagace mezi dětmi. Hovoření o programu s dětmi (co tam mohou zažít, proč je to dobré, ...).
Nízká účast dětí na preventivním programu	Střední pravděpodobnost, že se děti programu nezúčastní. Hrozí nenaplnění cílů a indikátorů projektu.	Vymyšlení programu i v případě nižší účasti klientů.
Nezájem veřejnosti (lidí se zkušenostmi)	Vysoká pravděpodobnost, že lidé, kteří trpěli závislostí, kterou nakonec překonali, nebudou mít zájem se o svůj příběh dělit. To nemusí mít vliv na naplnění cílů projektu a jeho indikátorů.	Mít připravený i jiný program. Vytvořit a nabídnout bezpečný prostor.
Děti z preventivního programu nic nezískají	Střední riziko, že se děti nebudou aktivně účastnit aktivit programu, neudrží pozornost a neodnesou si žádnou sebereflexi ani zkušenost. To povede k ovlivnění cílů a indikátorů projektu.	Aktivity preventivního programu s dětmi rozebrat. vést rozhovor o tématu i nadále.

Tabulka 3: Management rizik

9.5 Výstupy a výsledky projektu

Předpokládané výstupy projektu vytvoření preventivního programu pro NZDM Díra budou jak hmotné, tak nehmotné. Během první klíčové aktivity vzniknou potřebné materiály, které budou obsahovat kalendář s přesně naplánovanými setkáními a strukturu těchto setkání, a také konkrétní informace, které budou dětem předávány. Z druhé klíčové aktivity vzniknou výstupy v podobě propagačních letáků, plakátů a facebookových událostí. Třetí, čtvrtá a pátá klíčová aktivita přinese především výtvary od dětí z konkrétních aktivit, teoretické znalosti propojené s praktickými a průběžné a celkové hodnocení programu, s čímž bude možné dále pracovat.

Předpokládanými výsledky projektu budou ošetřené situace u dětí, které se, ať už poprvé nebo po několikáté, dostávají ve svém životě do interakce s drogami. Děti budou mít základní znalosti o tom, s jakými drogami se mohou setkat, co může mít jejich užívání a experimentování s látkami za následky a získají celkový přehled nad rizikovými situacemi spojenými právě s užíváním drog. Dalším výsledkem může být zlepšení komunikace mezi dětmi, vrstevníky a rodinami, navázání důvěry a schopnost být upřímný a otevřený ostatním. Výsledkem programu může také být zlepšení chování dětí a mládeže, jako je například snížení agrese, kriminality a vandalství a vytvoření nových vztahů či zlepšení těch stávajících. V neposlední řadě může ale i nemusí být snížení počtu drogově závislých v dané lokalitě a s tím spojené bezpečnější prostředí i pro další generace.

9.6 Popis přidané hodnoty projektu

Cílem projektu je vytvoření preventivního programu pro NZDM Díra ve Svitavách, který sníží rizikové chování, konkrétně užívání návykových látek, v dané cílové skupině. K tomu směřují výše popsané klíčové aktivity, během kterých se děti ve skupině seznámí, následně budou čerpat informace o dané problematice a budou zábavnou a vzdělávací formou vedeny k zodpovědnému přístupu a rozumnému uvažování v situacích spojených s drogovou oblastí. Účastníci programu budou mít také možnost se seznámit s lidmi, kteří mají přímou zkušenost se závislostí, ať už odborníky, složky Policie ČR nebo přímo s lidmi potýkajícími se se závislostí, díky čemuž si zážitkovou formou odnesou silné životní příběhy. Propojí si tak již získané teoretické znalosti s „praktickými“, které budou čerpat právě od pozvaných hostů, v čemž vidím veliký potenciál. Jelikož celý program bude probíhat ve skupině, naučí se děti vzájemně spolupracovat, vyjadřovat svůj názor, komunikovat, rozhodovat se a jednat. Projekt tak přispěje všem odborníkům a institucím, kteří se zabývají prací s dětmi, ať už v sociální, vzdělávací či zdravotní oblasti. Účastník

si především po absolvovaném preventivním programu vytvoří na problematiku svůj názor, podle kterého bude následně jednat.

9.7 Harmonogram

Pomocí Ganttova diagramu zobrazíme harmonogram celého projektu. V diagramu jsou zobrazené klíčové aktivity, a to příprava materiálu a plán setkání, propagace programu pro cílovou skupinu, průběh preventivního programu, průběžná evaluace programu a závěrečná reflexe programu. Doba trvání těchto aktivit je v diagramu zaznamenána během měsíců od července 2023 do června 2024.

Měsíc	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6
KA1	█											
KA2		█	█	█	█	█	█	█	█	█	█	█
KA3			█	█	█	█	█	█	█	█	█	█
KA4			█	█	█	█	█	█	█	█	█	█
KA5												█

Tabulka 4: Harmonogram projektu

9.8 Rozpočet projektu

V rozpočtu projektu je počítáno s aktuálními průměrnými cenami a s odhadem potřebného množství, proto je rozpočet pouze přibližný. Organizace Laxus z. ú. si za 6 hodin přímé práce s dětmi účtuje 10 000,- Kč, tudíž za 1 setkání počítám s částkou 1 667,- Kč a za 2 naplánované setkání tedy 3 334,- Kč. Policie ČR má poskytovanou a nabízenou prevenci v rámci vlastních akcí a projektů, vykazuje si ji sama, a tudíž je bezplatná. Pro tisk materiálů bude potřeba nakoupit balíky papíru o velikosti A4. Nejčastěji se takové balíky prodávají po 80 gramech/500 listech. Průměrná cena balíků je 114,- Kč. Vzhledem k předem nejasnému počtu účastníků bych vzhledem k aktivitám zvolila 2 balíky po 500 listech, s tím, že vytisknout je lze přímo ve službě. Stejně tak desková hra, která stojí 749 by měla nejasný počet, proto bych pořídila minimálně 2 hry, v případě většího počtu účastníků se rozdělí do skupin po více lidech. Kancelářské potřeby – zejména psací a výtvarné pomůcky, lze používat opakovaně, proto jsem zvolila celkový počet 115 kusů. Obyčejná tužka stojí průměrně 3,- Kč, a výtvarná sada 250,- Kč po 10 kusech. Prostory pro průběh programu budou využívány přímo ve službě NZDM nebo kdekoli venku, proto budou také bez nákladů. Celkový odhad rozpočtu pro realizaci projektu je 6 655,- Kč. Projekt bude financovaný z běžného rozpočtu organizace Bonanza z. ú.

Rozpočet projektu					
Kategorie nákladů	Výpočet nákladů			Zdroj financování	Popis položky
	Cena za jednotku	Počet jednotek	Celkem		
Osobní výdaje				Rozpočet organizace Bonanza z. ú.	
Pozvání hosté	1667	2	3334		Organizace Laxus z. ú., 10 000,-/6 hodin přímé práce – 1667,- /1 hodina přímé práce x2 (2 naplánované setkání)
Nákup služeb					
Papír	114	2	228		2 balíky papíru po 80 gramech/500 listech
Desková hra	749	2	1498		Desková hra „Vzhůru proti drogám!“ potřebná pro 4. setkání
Spotřební výdaje					
Psací potřeby	3	115	345		Potřebné pro naplánované aktivity
Výtvarné potřeby	250	5	1250		
Výdaje celkem			6655,- Kč		

Tabulka 5: Rozpočet projektu

9.9 Logframe projektu

	Logika intervence	Objektivní ověřitelné ukazovatelé úspěchu	Prostředky pro ověření	Předpoklady a rizika
Záměr projektu	Snížení rizikového chování užívání drog u dětí a mládeže ve Svitavách a okolí	Předpokládaný účastníků preventivního programu 108 klientů NZDM Díra	Anonymní zápisy s počtem účastníků a hodnocení celého preventivního programu	Nezájem dětí o účast na preventivním programu Nepozornost a pasivita dětí během aktivit
Cíle projektu	Cílem projektu je vytvoření preventivního programu pro nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Díra ve Svitavách, který sníží rizikové chování, zejména užívání návykových látek, v dané cílové skupině	Vytvoření užitečného a účinného preventivního programu zaměřeného na prevenci užívání návykových látek na základě potřeby sociální služby, Celková reflexe preventivního programu	Naplánování každého setkání v měsíci, připravené materiály a pomůcky, zajištěné prostory, domluvení hosté, zveřejněná událost	Nezájem dětí o účast na preventivním programu Odmítnutí spolupodílení se hostů Zpoždění organizačních záležitostí (plány setkání, materiály, prostory)

Výstupy	Vznik potřebných materiálů, propagačních letáků, plakátů a facebookových událostí, výtvary od dětí z konkrétních aktivit, teoretické znalosti propojené s praktickými a průběžné a celkové hodnocení programu	108 potencionálních klientů pro program, Průběžná evaluace každého setkání ihned po jeho ukončení, Vytvoření vlastního názoru a jednání podle získaných informací a zkušeností	Anonymní zápisy s počtem účastníků a průběžné i celkové hodnocení preventivního programu	Děti si dokáží vybavit získané znalosti a použít je v praxi
Klíčové činnosti	Příprava materiálu a plán setkání, Propagace programu pro cílovou skupinu	Snížení počtu dětí a mládeže na Svitavsku užívající návykové látky	Harmonogram aktivit	Předpoklad dodržení časového plánu projektu Předpoklad aktivní spolupráce všech zainteresovaných Předpoklad pravdivého hodnocení programu

Tabulka 6: Logframe projektu

Logický rámec projektu propojuje prvky jako je záměr projektu, cíl, výstupy a klíčové aktivity projektu s logikou intervence, objektivními ověřitelnými ukazateli úspěchu, prostředky pro ověření a také s předpoklady a riziky. Z tabulky vyplývá, že záměrem

projektu je snížení konkrétního rizikového chování, kdy ukazatelem úspěchu bude počet klientů, kteří program absolvovali. Cílem projektu je samotné vytvoření programu, úspěšnost bude potvrzena realizací programu a ověřujícím faktorem budou vytvořeny a zajištěny všechny potřebné materiály, finance, prostory či odborníci. Cíl odpovídá metodě SMART. Mezi výstupy projektu řadíme vše, co z realizace vznikne, tedy materiály, propagační akce, teoretické a praktické znalosti, hodnocení. Ukazatelé potvrdí úspěch počtem absolventů programu, průběžnou evaluací a získanými znalostmi a způsoby jednání získané díky programu. Výstupy jsou relevantní pro dosažení cíle. Klíčové aktivity projektu spočívají v přípravě materiálu a plánování setkání, propagaci programu pro cílovou skupinu, samotné realizaci aktivit a evaluaci programu. Hlavním ukazatelem úspěchu bude snížení počtu dětí a mládeže na Svitavsku užívající návykové látky. Výše uvedené klíčové aktivity projektu jsou přiměřené pro dosažení stanoveného cíle a stanovených výstupů.

Závěr

Bakalářský projekt se věnuje tématu dětí a mládeže navštěvující nízkoprahové zařízení, kteří se potýkají s rizikovým chováním. Cílem práce bylo vytvořit preventivní program pro nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Díra Svitavy se zaměřením na prevenci užívání drog, zejména těch lehkých a potencionálně pomoci snížit toto rizikové chování ve Svitavách a okolí.

Rešerše výzkumů a zdrojů na téma užívání návykových látek u dětí potvrdila, že se jedná o velmi rozšířený problém. Děti již v mladém věku konzumují alkohol, kouří cigarety a marihuanu nebo se s těmito jevy alespoň setkávají a experimentují. Alarmujícím je fakt, že v roce 2010 patřila Česká republika mezi pět zemí s největší konzumací tabáku a marihuany v Evropě. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách ESPAD 2019 potvrzuje pokračující pokles výskytu užívání návykových látek u české mládeže, i s jeho rizikovými formami. Bohužel, ani tento fakt neznamená celkový útlum problému. Naopak dle pracovníků NZDM se s problémem setkávají stále a často. I samotná analýza potřebnosti potvrdila prospěšnost takového programu.

Podle strategického dokument Strategie 2030+ vydaného v roce 2020 Ministerstev školství, mládeže a tělovýchovy je cílem modernizovat vzdělávání tak, aby děti i dospělí obstáli v dynamickém a neustále se měnícím světě. Zejména má přispět ke zvyšování kvality života mladých lidí, a to prostřednictvím rozvoje jejich osobnosti tak, aby dokázali využívat tak svůj tvůrčí a inovativní potenciál v praxi i v aktivní participaci ve společnosti.

Všechny tyto důvody vedly k vymyšlení a vytvoření projektu preventivního programu pro nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Díra Svitavy. Věřím, že program bude pro děti zábavný a poučný. Jeho realizací přispějeme k prevenci nejen v oblasti spojené s drogovou problematikou.

Seznam použitých zdrojů

- Alkohol, drogy a mládež 2021 - Policie České republiky* [online]. Policie České republiky, 2023 [cit. 11.04.2023]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/alkohol-drogy-a-mladez-2021.aspx>
- Bonanza Vendolí z. ú.* [online]. Bonanza Vendolí z. ú., 2020 [cit. 10.10.2022]. Dostupné z: <https://www.osbonanza.cz/>
- Bonanza Vendolí z. ú. *Výroční zpráva 2010*. Vendolí: Bonanza z. ú., 2021.
- Bonanza Vendolí z. ú. *Výroční zpráva 2021*. Vendolí: Bonanza z. ú., 2021.
- CORSARO, W. A. *The sociology of childhood*. 2. vyd. Thousand Oaks: Pine Forge Press, 2005. ISBN 07-619-8751-7.
- Czech and Slovak social work* [online]. Brno: Association of Educators in Social Work, 2015-[cit. 13.10.2022]. ISSN 1805-885x. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/MalcolmPayne/publication/319213545_Reading_social_work/links/599c4f490f7e9b892bafccf6/Reading-social-work.pdf#page=48
- ČECHOVSKÝ, J., RACEK, J. Kořeny vzniku nízkoprahových zařízení pro děti a mládež v České republice. In: KLÍMA, P. Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork. 2. vyd. Praha: Česká asociace streetwork, 2009. ISBN 978-80-254-4001-8.
- ČERMÁKOVÁ, K., JOHNOVÁ, M. Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe: průvodce poskytovatele. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2002. ISBN 80-86552-45-4.
- ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK, Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Praha: ČAS, 2008.
- Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách.
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.
- Český statistický úřad [online]. Český statistický úřad [cit. 6.4.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/domov>

Data visualisation tool–ESPAD Data portal [online]. 2021. Data visualisation tool–ESPAD Data portal [cit. 31.03.2023]. Dostupné z: <http://www.espad.org/>

FRYČ, J., MATUŠKOVÁ, Z., KATZOVÁ, P., a kol. *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2020. ISBN 978-80-87601-46-4.

HANUŠ, M., HANUŠ, R. a kol. *Instruktorský slabikář*. Nadační fond Gymnasion, 2016. ISBN: 978-80-270-0476-8

HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce. Metodická příručka pro učitele a supervizory v sociální práci*. Praha: Osmium, 1999. ISBN 80-902081-8-5.

HERZOG, A. *Strategie specifické sociální prevence rizikového chování v rámci nízkoprahové práce s mládeží*. In: KLÍMA P. *Kontaktní práce: Antologie textů České asociace streetwork*. Praha: Česká asociace streetwork, 2009, s. 261. ISBN 978–80–254–4001–8.

Jak se nestát závislákem – Zkola [online]. *Jak se nestát závislákem – Zkola*, 2015 [cit. 07.04.2023]. Dostupné z: <https://www.zkola.cz/jak-se-nestat-zavislakem/>

JEDLIČKA, R. a kol.: *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

JESSOR, R., JESSOR, S. L. *Problem behavior and psychosocial development: A longitudinal study of youth*. New York: Academic Press, 1977. ISBN 0123847508.

JURÁŠ, F. *Etické aspekty sociální práce s rizikovou mládeží*. České Budějovice, 2018. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta. Vedoucí práce: doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

Katalogy a databáze NK ČR [online]. *Katalogy a databáze NK ČR*, 2014 [cit. 31.03.2023]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/>

Když žáci poskytují efektivní zpětnou vazbu pedagogům | Zapojmevšechny.cz [online]. *Zapojmevšechny.cz* [cit. 8.4.2023].

Dostupné z: <https://zapojmevsechny.cz/clanek/detail/kdyz-zaci-poskytuji-efektivni-zpetnou-vazbu-pedagogum>

KLÍMA P., JEDLIČKA R. Sociálně pedagogická práce s dětmi a mládeží v tíživých životních situacích v nízkoprahovém kontextu. In: KLÍMA P. Kontaktní práce: Antologie textů České asociace streetwork. Praha: Česká asociace streetwork, 2009. ISBN 978-80-254-4001-8.

KREBS, V., DURDISOVÁ, J. Sociální politika. Praha: Codex Bohemia, 2015. ISBN 978-80-7357-585-4.

KUČERA, M. Pronatalitní populační politika už nestačí – Nutností se stala komplexní rodinná politika. Demografie, 2009, roč. 51, č. 4, s. 274.

LANGER, S. Mládež problémová, její typy a možnosti uplatnění. Hradec Králové: Kotva, 1994. ISBN 80-900254-3-9

MADIO Training Center for Leaders – Pomáháme najít možnosti a řešení [online]. MADIO Training Center for Leaders – Pomáháme najít možnosti a řešení [cit. 6.4.2023]. Dostupné z: <https://www.madio.cz/>

MALOŇOVÁ, V., ZEJDOVÁ, L. pracovnice nízkoprahového zařízení pro děti a mládež [ústní sdělení]. Svitavy, 31.3.2023

MATOUŠEK, O. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.

MATOUŠEK, O. a kol. Encyklopedie sociální práce. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

MATOUŠEK, O. Metody a řízení sociální práce. 3. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0213-4.

MATOUŠEK, O. Základy sociální práce. Vyd. 3. Praha: Portál, 2012. ISBN 9788026202110.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Rodinná politika na úrovni krajů a obcí. Metodické „doporučení“ Ministerstva práce a sociálních věcí ČR. Praha, 2008. ISBN 978-86878-82-9

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2019-2027. Strategický dokument Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Praha, 2019.

MIOVSKÝ, M. a kol. *Prevence rizikového chování ve školství*. 2. vyd. Praha: Klinika adiktologie, 2015. ISBN 978-80-7422-392-1.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2005.

Národní registr výzkumů o dětech a mládeži [online]. Národní registr výzkumů o dětech a mládeži [cit. 4.4. 2023]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr>

NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001. ISBN 8090307000.

NOVOSAD, L. *Základy speciálního poradenství*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-174-3.

Oddělení tisku a prevence – Policie České republiky [online]. Policie České republiky, 2023 [cit. 18.4.2023]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/kontakty-kraj-oddeleni-tisku-a-prevence.aspx>

PRAŠKO, J., MOŽNÝ, P., ŠLEPECKÝ, M. *Kognitivně behaviorální terapie psychických poruch*. Praha: Triton, 2007. ISBN 9788072548651.

REITMAYEROVÁ, E. *Cílená zpětná vazba: metody pro vedoucí skupin a učitele*. 1. vyd. Praha: Portál. 2007. ISBN: 978-80-7367-317-8

Společnost sociálních pracovníků ČR, z. s. *Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků České republiky* [online]. 19.5.2006 [cit. 30.3.2023]. Dostupné z: <https://www.dchp.cz/res/archive/001/000121.pdf?seek=1561454028>

STEHLÍKOVÁ, S. *Metody práce s klientem v NZDM Případová studie NZDM Půda*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd. Vedoucí práce: Mgr. Roman Švaříček, Ph.D.

ŠVEC, J., JEŘÁBKOVÁ S., TESAŘOVÁ, V. *Jak se bránit drogám a předcházet závislostem: kurz osobnostní a sociální výchovy pro žáky 2. stupně ZŠ*. Praha: Projekt Odyssea, 2007. ISBN 978-80-87145-26-5.

TOMEŠ, I. *Sociální správa: úvod do teorie a praxe*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009, 299 s. ISBN 978-80-7367-483-0.

Listina základních práv a svobod. ČR. 1993.

WILSON, P. *The big book of Blob Trees*. 2. vyd. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2018. ISBN 9780815362043.

Registr poskytovatelů sociálních služeb [online]. Registr poskytovatelů sociálních služeb [cit. 14.10.2022]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/registr-poskytovateluu-sluzeb>

rvp.cz [online]. *rvp.cz* [cit. 7.4.2023] Dostupné z: <https://rvp.cz/>

Dotace, MŠMT ČR [online]. MŠMT ČR, 2013 [cit. 18.04.2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/dotacni-programy-a-certifikace>

ZDRAVÁ GENERACE [online]. ZDRAVÁ GENERACE, 2023 [cit. 04.04.2023]. Dostupné z: <https://zdravagenerace.cz/>

ZIKMUNDOVÁ, M., RŮŽIČKOVÁ, V. Vývoj služby NZDM v České republice a vize NZDM 2030. In: Česká asociace streetwork [online]. 4.11.2019 [cit. 11.10.2022]. Dostupné z: <https://www.streetwork.cz/archiv/clanky/detail/3101/vyvoj-sluzby-nzdm-v-ceskerepublice-a-vize-nzdm-2030>

Seznam použitých zkratk

NZDM – nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

ČAS – česká asociace streetwork

OSPOD – odbor sociálně právní ochrany dětí

NK – nízkoprahový klub

KBT – kognitivně-behaviorální terapie

ÚOP – úkolově orientovaný přístup

PZK – přístup zaměřený na klienta

ESPAD – Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách

KA – klíčová aktivita

Seznam obrázků a tabulek

Obrázek 1: Panáčci na stromě..... 92

Tabulka 1: Počet NZDM v ČR v průběhu let (Zikmundová, Růžičková, 2019 [online]).
..... **Chyba! Záložka není definována.**

Tabulka 2: Pilíře politiky primární prevence a strategické cíle (MŠMT, 2019).... **Chyba!
Záložka není definována.**

Tabulka 3: Management rizik 62

Tabulka 4: Harmonogram projektu..... 64

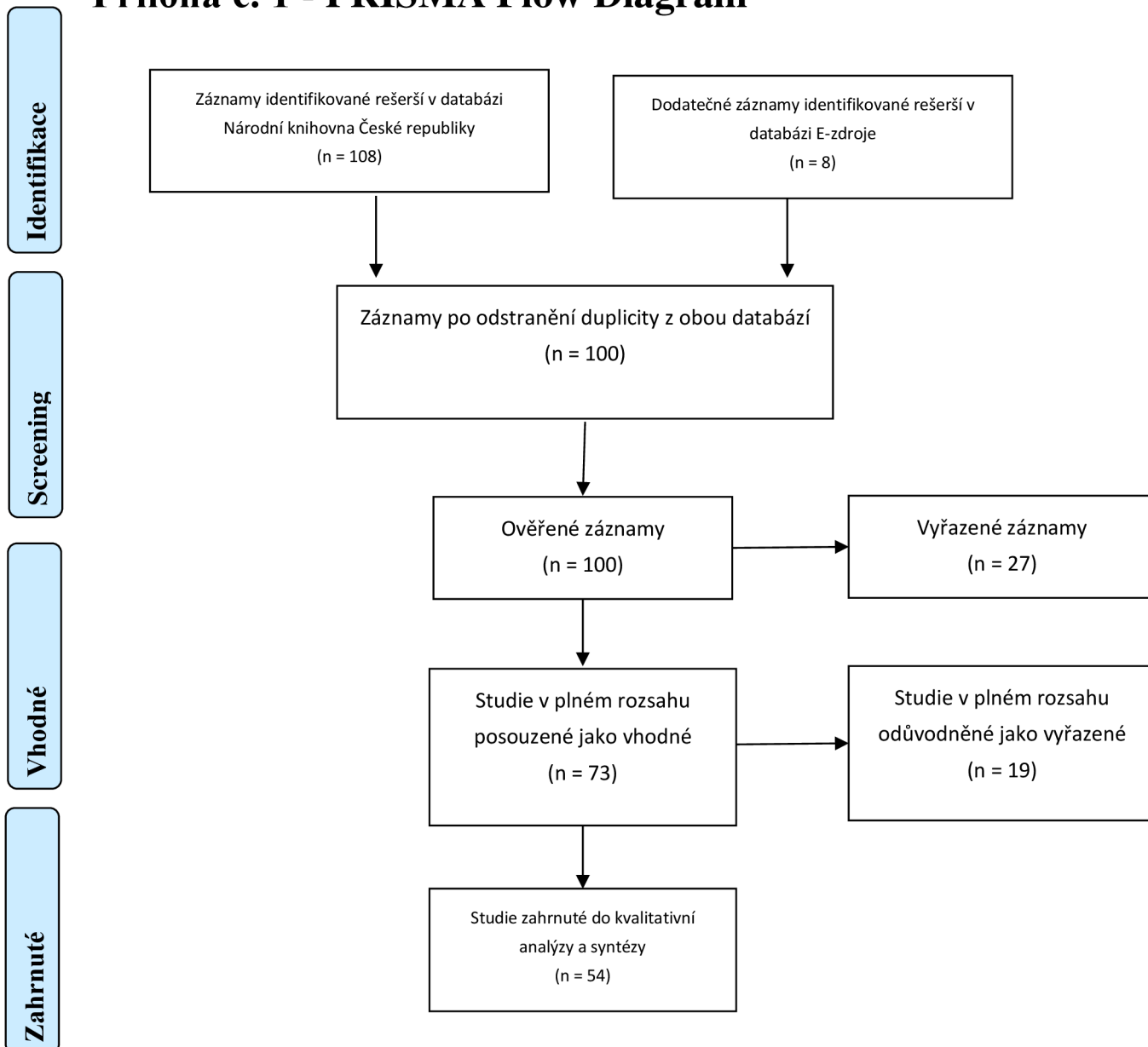
Tabulka 5: Rozpočet projektu 66

Tabulka 6: Logframe projektu 68

Seznam příloh

Příloha č. 1 - PRISMA Flow Diagram.....	84
Příloha č. 2 - křížovky.....	85
Příloha č. 3 - kazuistika.....	88
Příloha č. 4 - odmítání.....	89
Příloha č. 5 - jednání s člověkem pod vlivem.....	91
Příloha č. 6 - panácci na stromě.....	92
Příloha č. 7 - nedokončené věty.....	93

Příloha č. 1 - PRISMA Flow Diagram

Příloha č. 2 - křížovky

Křížovka 1

1.													
2.													
3.													
4.													
5.													
6.													
7.													
8.													
9.													

1. Při přerušení užívání drog vznikají abstinenční ...
2. Legálnost a nelegálnost drog upravuje ...
3. Při dlouhodobém užívání drog se snižuje ... životy
4. Stav nastávající po aplikaci dostatečného množství látky
5. Podněty, které vyvolávají touhu anebo zhoršují u závislých sebekontrolu
6. Zrušení zákazu dříve nelegální aktivity
7. V českém trestním systému je jedním z institutů ochranného opatření ... léčba
8. Hovorový výraz pro stav, při němž dochází z důvodu přerušení užívání látky k nepříjemným pocitům
9. Léčebná metoda, jejímž smyslem je zastavit užívání drogy u závislé osoby

Tajenka: _ _ _ _ _

1.	P	Ř	Í	Z	N	A	K	Y				
2.			Z	Á	K	O	N					
3.			K	V	A	L	I	T	A			
4.			I	N	T	O	X	I	K	A	C	E
5.			S	P	O	U	Š	T	Ě	Č	E	
6.			L	E	G	A	L	I	Z	A	C	E
7.			O	CH	R	A	N	N	Á			
8.	A	B	S	Ť	Á	K						
9.	D	E	T	O	X	I	F	I	K	A	C	E

Křížovka 2

1.												
2.												
3.												
4.												
5.												
6.												
7.												
8.												
9.												
10.												

1. Nápoj, který obsahuje ethanol a jeho prodej a konzumace je povolena od 18 let
2. Brát drogy (hovorový výraz, stejně jako například utíkat=pelášit)
3. Léčivá a psychotropní látka, která se získává usušením rostlin konopí
4. Člověk, který užívá drogy je ...
5. Místo, kde se shromažďují uživatelé drog a kde obvykle probíhá obchod/distribuce se nazývá drogo
6. Ten, kdo drogy prodává je ...
7. Při užití velkého množství určitých návykových látek může nastat ...
8. Užíváním návykových látek vzniká ...
9. Tabákový výrobek zabalený v papírku je ...
10. Léčba závislosti je jinak ... léčba

Tajenka: _ _ _ _ _

1.				A	L	K	O	H	O	L	
2.				F	E	T	O	V	A	T	
3.	M	A	R	I	H	U	A	N	A		
4.		N	A	R	K	O	M	A	N		
5.			S	C	É	N	A				
6.					D	E	A	L	E	R	
7.				O	T	R	A	V	A		
8.	Z	Á	V	I	S	L	O	S	T		
9.				C	I	G	A	R	E	T	A
10.			O	D	V	Y	K	A	C	Í	

Příloha č. 3 - kazuistika

Hanka je 17–letá dívka ze Svitav. Je v prvním ročníku střední školy, studuje obor kadeřnictví. Minulý rok měla 2 nedostatečné na vysvědčení, a proto musela první ročník opakovat. Na základní škole měla známky o mnoho lepší, zhoršení přišlo až s příchodem na střední školu. Důvodem je, že po přestoupení na střední školu se seznámila s novou partou lidí a začala na školu kašlat. Jelikož všichni v partě kouřili, začala za nedlouho také. Každý víkend navštěvovali s kamarády akce, diskotéky a zábavy, kde se pravidelně opíjeli. Chování Hanky se rychle zhoršovalo, nakonec začala chodit za školu, aby mohla být s kamarády. Hanky rodiče nevěděli, co se děje, proto Hance snížili kapesné začala dostávat domácí vězení. To se jí ovšem nelíbilo, nechápala, za co ji rodiče takto trestají. Začala utíkat z domova. Postupem času se situace zhoršovala, Hanka začala experimentovat s drogami. Rodiče byli zoufalí, nevěděli si rady. Celá situace končí tak, že Hanka začíná krást, kvůli čemuž má obrovské problémy a hrozí jí umístění do diagnostického ústavu. S přibývajícimi problémy už nenašla s rodiči společnou řeč, ani kamarádi ji nechtěli se situací pomoci. Nakonec zůstala v této situaci se všemi svými problémy sama, bez kohokoliv, na koho by se mohla obrátit s prosbou o pomoc. Nechce do diagnostického ústavu, neví, co má dělat.

Příloha č. 4 - odmítání

Odmítání je důležitá sociální dovednost, díky které se můžeme vyvarovat problémům s drogami. Umět odmítat je základní podmínka naší svobody. Děti nyní mohou říkat své nápady na otázky „Co to odmítání je? Proč musíme umět odmítat? Co nám pomáhá/nepomáhá odmítat? Co je svoboda? Proč je pro nás důležitá? Komu se odmítá snáze/komu hůře? Nyní si představíme způsoby, jakými lze odmítat.

1. Odmítnutí vyhnutím se

Pokud dopředu rozpoznám situaci, kde bych měla odmítnout, je dobré se jí vyhnout.

2. Nevidím, neslyším, ignoruji

Nabídku či žádost zcela ignorovat, situaci ukončit a odejít.

3. Řeč beze slov (neverbální odmítnutí, odmítavé gesto)

Zavrtění hlavou, odmítavý výraz tváře, rychlé ukončení situace.

4. „Prostě řekni ne!“

Odmítnutí jedním nebo dvěma slovy bez jakéhokoliv vysvětlování.

5. Odmítnutí s vysvětlením

Důležité rozlišit, že neodmítám toho, kdo mi něco nabízí, ale to, co po mně chce. Neodmítám člověka ale to, čemu nemohu vyhovět. Navíc vysvětlím, proč odmítám.

6. Nabídnutí jiné (lepší) možnosti

Pokud mi záleží na vztahu s člověkem, kterého odmítám, mohu navrhnout jiné řešení/možnost.

7. Porouchaná gramofonová deska

Asertivní technika, opakování stále stejné jedné věty, bez vysvětlení, bez dialogu.

8. Odmítnutí jako sebeobrana (protiútokem)

Lze využít, pokud na nás někdo tlačí neférovým způsobem (tzv. citově nás vydírá). Místo omlouvání a vysvětlování „zaútočím“ na druhého. Je důležité zvážit, jakou formu protiútoku zvolím, na koho a s jakou intenzitou. Vždy je důležitý kontext situace.

9. Odmítnutí s odložením

Pokud druhá strana naše odmítnutí neakceptuje i při opakovaném tlaku, můžeme potom slíbit splnění požadavku, ale až v daleké budoucnosti.

10. Odmítnutí s převedením hovoru jinam

Pokud druhá strana vytrvale naléhá lze odmítnou a pak se pokusit opatrně převést téma hovoru na něco jiného.

11. Odmítnutí jednou pro vždy

Vhodné použít tam, kde chceme předejít dalšímu přemlouvání v budoucnu.

12. Odmítnutí jako pomoc

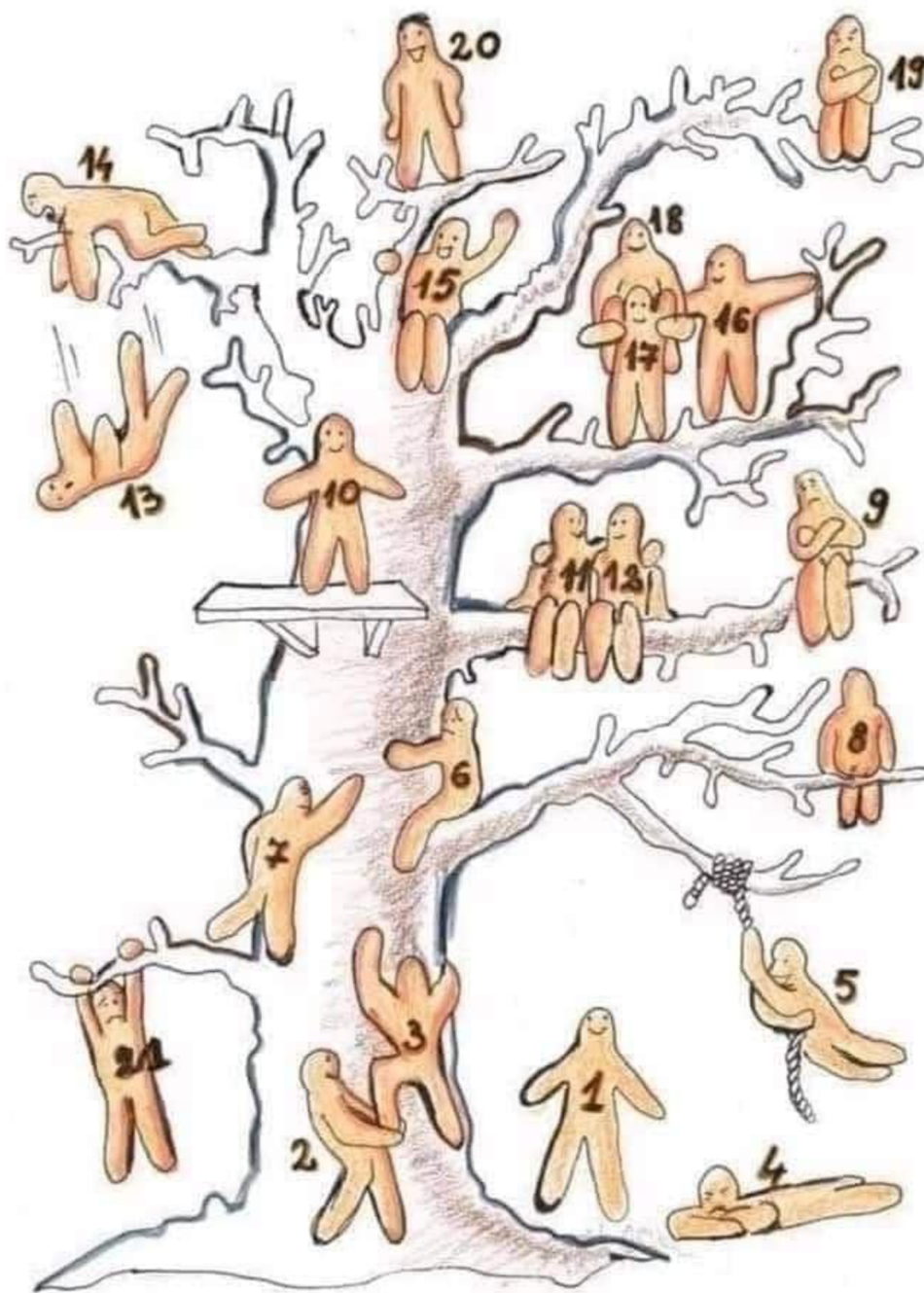
Odmítáním neoprávněných požadavků, klidným a sebevědomým neagresivním jednáním, zároveň pomáháme ostatním. Ukazujeme jim, že takové jednání je možné. (Švec, Jeřábková, Tesařová, 2007)

Příloha č. 5 - jednání s člověkem pod vlivem

Při komunikaci s člověkem, který je pod vlivem alkoholu nebo drog je nutné jednat s větší obezřetností. Doporučuje se dodržovat určité postupy a následující doporučení.

1. Je dobré včas rozpoznat známky hrozící agrese. Útoky často předcházejí nadávky, agrese vůči předmětům, neklid, upřený oční kontakt a nezvyklé přibližování se.
2. Velmi vhodné je udržovat bezpečnou vzdálenost (alespoň delší než délka natažené paže), aby se nezvyšovala vztahovačnost agresora, a tak se neprovokoval útok. Navíc je to lepší i z hlediska sebeochrany, jinak řečeno, útočník na vás tak snadno nedosáhne.
3. Kromě vzdálenosti je třeba pamatovat i na další složky mimoslovní komunikace, např. hovořit klidným, hlubším a tišším hlasem, vyvarovat se prudkých gest a pohybů, které by si dotyčný mohl vykládat jako útok. Intoxikovaný nebo rozrušený člověk je citlivý na mimoslovní komunikaci.
4. Slovní sdělení by mělo být jednoduché, srozumitelné a jednoznačné. To zvyšuje naději, že mu protějšek porozumí. Ve výše popsané situaci by např. nebylo vhodné zasvěcovat opilce do nuancí psychoterapie závislostí.
5. Doporučuje se také oslovovat dotyčného jménem, pokud ho ovšem známe.
6. Nebezpečnou situaci je lépe rychle ukončit. Takový Jan Žižka bitvu u Sudoměře nevyhrál, jak se někdy mylně traduje. Legendární vojevůdce chytrě utekl, nechávaje za sebou nepřítele patlajícího se v bahně.
7. Přítomnost dalších osob riziko agresivního jednání snižuje, není proto rozumné vydávat se do nebezpečných končin sám. (Švec, Jeřábková, Tesařová, 2007)

Příloha č. 6 - panáčky na stromě

Obrázek 1: Panáčky na stromě (Wilson, 2018)

Příloha č. 7 - nedokončené věty

Dokonči větu svojí vlastní myšlenkou/názorem

1. Během programu mě nejvíce bavilo
2. Vůbec mě nebavilo
3. Na programu bych změnil/a
4. Odnáším si

Zakroužkuj možnost

5. Před programem jsem měl/a – neměl/a zkušenost s alkoholem ...
6. Před programem jsem měl/a – neměl/a zkušenost s cigaretami
7. Před programem jsem měl/a – neměl/a zkušenost s marihuanou
8. Před programem jsem měl/a – neměl/a zkušenost s nikotinovými sáčky
9. Před programem jsem měl/a – neměl/a zkušenost s jinými drogami (kratom, LSD, lysohlávky, ...)
10. Svůj názor na užívání drog jsem díky programu změnil/a – nezměnil/a

Vyber odpověď

11. Bylo téma preventivního programu dostatečně obsáhlé?

1 – ano	2 – spíše ano	3 – spíše ne	4 – ne
---------	---------------	--------------	--------

12. Byli všechny informace poskytované v rámci programu srozumitelné?

1 – ano	2 – spíše ano	3 – spíše ne	4 – ne
---------	---------------	--------------	--------

13. Jak hodnotíte organizační zajištění preventivního programu?

1 – výborné	2 – dobré	3 – špatné	4 – nedostatečné
-------------	-----------	------------	------------------

14. Jak hodnotíte technické zajištění preventivního programu (prostory apod.)?

1 – výborné	2 – dobré	3 – špatné	4 – nedostatečné
-------------	-----------	------------	------------------

15. Domníváte se, že využijete získané poznatky v praxi?

1 – ano	2 – spíše ano	3 – spíše ne	4 – ne
---------	---------------	--------------	--------

Anotace

Bakalářská práce se zabývá tématem vytvoření preventivního programu pro děti a mládež, konkrétně pro službu NZDM Díra Svitavy působící pod organizací Bonanza. Cílem práce je vytvořit preventivní program pro nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, který pomůže danému zařízení s problémem, který je nejvíce aktuální. Nyní se jedná o problematiku experimentování a užívání drog, především těch lehkých. Cílem je snížit toto rizikové chování u dětí a mládeže ve Svitavách a okolí. První tedy teoretickou částí práce je seznámení s pojmy, které se s tématem spojují a analýza aktuální situace. Druhou část práce tvoří samotné vytvoření preventivního programu. Určila jsem hlavní cíl podle SMART metody, popsala cílové skupiny pro projekt, navrhla všechny klíčové aktivity programu společně s indikátory splnění, rozebrala všechna možná rizika a jejich opatření, sepsala výstupy a výsledky projektu, popsala přidanou hodnotu projektu a vytvořila harmonogram, rozpočet a logický rámec projektu.

Klíčová slova: nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, drogy, prevence, preventivní program, závislost, děti, mladiství

Annotation

The bachelor thesis deals with the topic of creating a preventive program for children and youth, specifically for the NZDM Díra Svitavy service operating under the Bonanza organization. The aim of the thesis is to create a preventive program for a low threshold facility for children and youth, which will help the facility with the problem that is most pressing. Now it is the issue of experimentation and drug use, especially light drugs. The aim is to reduce this risky behaviour among children and young people in Svitavy and its surroundings. The first theoretical part of the thesis is an introduction to the terms associated with the topic and an analysis of the current situation. The second part of the work is the creation of the prevention programme. I determined the main objective according to the SMART method, described the target groups for the project, proposed all key activities of the programme together with indicators of achievement, analysed all possible risks and their measures, wrote down the project outputs and results, described the added value of the project and created a timetable, budget and logical framework of the project.

Keywords: low threshold facility for children and youth, drugs, prevention, prevention program, addiction, children, adolescents